

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

**RÓMSTVO (ROMIPEN) A JEHO REFLEXIA
V MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKYCH KOMUNITÁCH -
S PRIESKUMOM V OBCI KUNOVÁ TEPLICA.**

Diplomová práca

Študijný program : Aplikovaná sociálna práca

Školiace pracovisko: Ústav romologických štúdií

Školiteľ: doc. PhDr. PaedDr. Lýdia Lehoczka, PhD

Nitra 2010

Simona Kelecsényi

Ďakujem mojej školiteľke práce doc. PhDr., PaedDr. Lýdii Lehoczkej Phd za cenné rady, odborné usmernenie, podporu a pomoc, ktorú mi poskytla pri vypracovaní diplomovej práce.

ABSTRAKT:

KELECSÉNYI, Simona: *Rómstvo („romipen“) a jeho reflexia v marginalizovaných rómskych komunitách - s prieskumom v obci Kunová Teplica. /Magisterská práca/-Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, Ústav romologických štúdií. – Školiteľ: doc. PhDr., Paed. Dr. Lýdia Lehoczká, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister (Mgr) –Nitra: FSVaZ , 2010.....s*

Práca je zameraná na zaznamenanie stavu rómstva („romipen“) v lokálnom spoločenstve v obci Kunová Teplica a popis jeho jednotlivých prvkov v súčasnom živote rómskych komunít. V teoretickej časti sa práca zameriava na etnologické aspekty rómskej kultúry. V úvode sú definované pojmy vo vzťahu k danému teoretickému zázemiu ako i rozbor témotvorných pojmov. Medzi takéto základné kategórie radíme: rodinu, ako jednu z najstabilnejších etnokulturologických hodnôt rómskej kultúry, ďalej je to rómske hudobné umenie, a z ostatných druhov sú to remeslá, ktoré tvorili častý a účinný spôsob obživy rómskych rodín. V nasledujúcej kapitole po týchto dôležitých podobách prvkov rómstva a jeho hodnôt, uvádzame aj tematiku vnímania rómstva v kontexte posudzovania „inakosti“ Rómov a rôznych interakčných postojov voči nim, či už z historického pohľadu. resp. súčasného života v podobe vnímania rómstva v pozitívnych a v negatívnych konotáciách. Práve táto reflexia obsahuje zaznamenanie prvkov rómstva v marginalizovaných spoločenstvách a prierez jeho tradičnými prvkami, ako sú: úcta, spravodlivosť, hrdosť na prácu, rómska súdržnosť, solidarita a ponímanie pravdy a ich súčasnej podoby. Venujeme sa aj vymedzeniu možností pozitívnych prvkov rómstva a ich revitalizácie v prospech prekonania rezignácie, apatie a celkovej aktivizácie rómskych marginalizovaných komunít prostredníctvom pôsobenia odborníkov z pomáhajúcich profesií.

Kľúčové slová: Rómstvo, Kultúra, Rómovia, Rodina, Tradícia, Hodnoty, Majoritná spoločnosť.

ABSTRACT:

KELECSÉNYI, Simona: *Gypsies- reflections on gypsies community-research in village of Kunová Teplica.*/ Master work/ - Constanatine the Philosopher university in Nitra, Faculty of Social Sciences and Health Care, Institute of gypsies studies, - Tutor: doc. PhDr., Paed. Dr. Lýdia Lehoczka, PhD. Degree of qualification: Master(Mgr)- Nitra : FSVaZ 2010.... s

My work is focused on to registrate the status of Gypsies in the community of the village Kunová Teplica and also describe its individuale elements in present life of Gypsies community. In the theoretical part I focused on ethnological aspekts of Gypsies culture.

At the first I would like tu define conception within the conection of theoretical backround and also to analyse topic concepts. The main categories are: family, which is the main ethnological worth of Gypsy community, they music and also handicraft which was the main way to feed a gypsy family.

Secondly after these very important aspects and values of Gypsy community I woul like to reflect on coexistents of Gypsies with the main community acording to past and present negatively or positively. We also take care how to integrate the Gypsy community by help of social workers.

Key words:

Gypsies, Culture, Gypsy, Family, Traditions, Walue, Major community.

OBSAH

ÚVOD	7
1 ZÁKLADNÁ CHARAKTERISTIKA TRADIČNEJ RÓMSKEJ KULTÚRY	9
1.1 Súvisiace pojmoslovie s danou tematikou	11
1.1.1 Kultúra, kultúrne hodnoty a ich klasifikácia	13
1.2 Rodina a rodinný život v tradičnej rómskej kultúre	15
1.3 Súhrnný prehľad prvkov tradičnej rómskej kultúry	18
2 REFLEXIA TRADIČNÝCH RÓMOV OPTIKOU ICH DIFERENCIÁCIE	19
2.1 Historická reflexia kočovné a usadlé spoločenstvá	20
2.2 Súčasná reflexia Rómov na Slovensku	23
3 RÓMSTVO – ROMIPEN AKO ZÁKLADNÁ KULTÚRNA HODNOTA RÓMSKEJ KULTÚRY	25
3.1 Rómstvo - úcta	25
3.2 Rómstvo - spravodlivosť	26
3.3 Rómstvo – hrdosť na prácu	28
3.4 Rómstvo – súdržnosť, solidarita	28
3.5 Ďalšie významné zložky rómstva	29
4 MARGINALIZOVANÉ RÓMSKE KOMUNITY A RÓMSTVO V NEGATÍVNYCH KONOTÁCIÁCH	31
	37
5 RÓMSTVO–ROMIPEN V SÚČASNEJ VEREJNEJ MIENKE V POZITÍVNYCH KONOTÁCIÁCH	34
5.1 Pomáhajúce profesie a možnosť revitalizácie pozitívneho rómstva	37
6 PROJEKT PRIESKUMU	40
6.1 Ciele prieskumu	41
6.2 Metódy prieskumu	42

7. VÝSLEDKY	47
8.DISKUSIA	51
ZÁVER	68
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ÚDAJOV	70
PRÍLOHY	74

ÚVOD

V každom človeku na svete je niečo, čo sa od neho môžeme naučiť.

Rómsky problém je v súčasnej dobe najviac skloňovaný a je dá sa povedať jeden z najzávažnejších v našej republike, ale samozrejme aj v okolitých štátoch Európskej únie. Zmeny na Slovensku nastali hlavne po roku 1989, čo sa samozrejme dotklo aj Rómov. Odrazilo sa to v politicko – spoločenskej, ale aj v ekononicko - sociálnej rovine. Z tohto dôvodu sa tzv. rómskej otázke venuje množstvo pozornosti z hľadiska kultúrneho, politického a či už masmediálneho.

Pre nás je dôležitá kultúrna oblasť, ktorá tiež vplyvom spoločenských zmien nadobúdala iný ráz. V rámci tohto by sme chceli vymedziť, kultúru Rómov cez optiku ich rómstva a to v rovine rodiny a jej zvyklostí, v umení a v ostatných oblastiach. Zároveň, by sme mohli prispieť k zmene postojov majoritného obyvateľstva. Tým rozšíriť obzor Nerómov o Rómoch. Množstvo nevydarených pokusov v tejto oblasti je spôsobené absenciou poznania fenoménu, ktorý možno odhaliť z pojmu „romipen“(rómstvo, rómska kultúra). Ak chceme naozaj porozumieť Rómom, musíme načrieť, až do ich histórie, pochopiť ich kultúru, tiež povahové a osobnostné výnimočnosti, toto nám môže dať nové poznanie pre to ako sa Rómovia správajú a prečo sa tak správajú. Pokiaľ sa to tak stane, tak dôjde k prvému úspešnému a potrebnému kroku v riešení rómskej otázky. Zmiznú vžitú negatívne etnické stereotypy a predsudky.

Pri písaní našej práce sme použili rôzne typy zdrojov. Pre vymedzenie základných pojmov súvisiacich s predmetnou problematikou a v ďalších kapitolách sú použité hodnotné informácie od autorov Mann, Malá, Strieženec, Bársony, Fonsecaová, Bartosz, Balvín, Stojka, Pivoň, Horváthová. Ďalej sú to tiež cenné informácie z učebných textov Lehoczkej, ktoré približujú etno /kulturologickú oblasť života

Rómov a ich kultúrnu identitu, význam hodnôt vo vzťahu k štruktúre osobnosti od Klčovanskej. Tiež rómsky dejepis od Manna, ktorý dáva súvislý celok k základnému poznaniu rómstva, či už cenné poznatky Horváthovej, či publikácia Vašečku, časopisy, články web stránok.

Našou úlohou boli preskúmanie rómstva – romipen v obci Kunová Teplica. Kde sme si ako ciele určili zistiť reflexiu rómstva a jej praktizovanie v nami zvolenej lokalite, ako ďalší cieľ sme si uviedli zistiť čo by pomohlo revitalizácii rómstva a zistiť či by Rómovia mali chcenie podieľať sa na obnovení prvkov tradičnej rómskej kultúry. Použili sme na to výskumnú metódu rozhovoru, interview formou kladenia otvorených otázok.

Prácu sme si rozdelili do ôsmych kapitol, ktoré obsahujú dané podkapitoly. V prvej kapitole sme sa zaoberali tradičnou rómskou kultúrou, súvisiacim pojmoslovím s danou tematikou a klasifikáciou kultúry a kultúrnych hodnôt. Pokračuje to rodinou, rodinným životom Rómov a súhrnným prehľadom prvkov tradičnej rómskej kultúry.

V druhej kapitole zahŕňame odraz tradícií Rómov optikou ich diferenciacie, historickú reflexiu kočovné a usadlé spoločenstvá a súčasnú reflexiu Rómov na Slovensku. Tretia je rómstvo – romipen jeho samotná charakteristika a ako základná kultúrna hodnota rómskej kultúry, kde sme uviedli aj prierez jednotlivými prvkami rómstva ako : úcta, spravodlivosť, hrdosť na prácu, súdržnosť, solidaritu a pravdu, zároveň sem patrí aj funkcia rómstva v tradičnom rómskom spoločenstve.

Štvrtá a piata kapitola sú si opozitami, pretože je tu popis rómstva v súčasnej verejnej mienke v pozitívnych a negatívnych konotáciách, kde zahrňujeme aj pomáhajúce profesie pre revitalizáciu rómstva.

Nasledujúca v našom prípade šiesta kapitola zahŕňa prieskum so svojou prieskumnou problematikou, siedma kapitola sú výsledky výskumu a nasledujúcou ôsmou je diskusia.

1. ZÁKLADNÁ CHARAKTERISTIKA TRADIČNEJ RÓMSKEJ KULTÚRY

V úvodnej kapitole sme sa zaoberali ponímaním tradičnej rómskej kultúry, ktorá je dôležitá pre našu tematiku.

Každý človek, etnická skupina či národ sa snažia identifikovať svoj pôvod danými hodnotami kultúry, estetickými aktivitami, stelesnenými v umeleckých artefaktoch. Pomenovanie Róm alebo Cigán definuje Horváthová týmito slovami: „Ako prvý európsky štát, v ktorom predkovia dnešných európskych Cigánov získali dočasné miesto pobytu a ktoré im zároveň dalo meno, pod ktorým sú známi (Cigáni pomenovanie z gréckeho slova Atsiganos alebo atsikanos, čo bolo ľudové znenie slova Atinganoi, pôvodne to bol názov manichejskej sekty oboznámenej s mágiou, čarodejníctvom, krotením hadov... Domáce grécke obyvateľstvo nevidelo rozdiel medzi týmito dvoma skupinami (pravá sekta Atsinganov zanikla v skutočnosti zanikla asi v 9. storočí avšak meno sprevádza v rôznych obmenách potomkov indických Dómov vo väčšine európskych krajín“ Horváthová (1964 In Lehoczka, Haburajová, 2006, s. 81)

Rómom je mnohokrát vytýkané ich nekultúrne správanie, no paradoxom je asi to, že mnoho ľudí o rómsku kultúru veľmi často javí záujem. Hovorí sa že sú temperamentní, majú v krvi rytmus, a preto sú často krát skvelými tanečníkmi a hudobníkmi. Ich umelecké cítenie sa prejavuje aj v rezbárstve, košíkárstve, či modelovaní. Okrem uplatnenia sa v hudbe čo je najvyššou metou Rómov a ich kultúry aj v remeslách. Ich separácia a diskriminácia v spoločnosti, po stáročia spôsobili, že nemohli rozvíjať to, čo vedeli a mali to ako danosť od prírody, nepotrebovali na to žiadne špeciálne vzdelanie naučil ich to život. Ako chválihodné by sme mohli uviesť, že aj napriek tomu, že Rómovia žijú na našom území už nie krátke obdobie, je chválihodné

to, že obrovská sila sebazáchovy, ich viedla k tomu, aby nesplynuli úplne s kultúrou majoritnej spoločnosti, zachovali si vlastnú.

Rómstvo - romipen je vlastne symbolický systém pravidiel správania sa, určovania a ochraňovania sociálnych a morálnych hraníc, čo vystihuje aj rómske príslovie: Amaro romipen, amaro baripen – Naše rómstvo je naša hrdosť.

V pravom slova zmysle to vystihli svojimi slovami aj Stojka a Pivoň: “Rómstvo ide s Rómom počas celého života. Ak si ho chceme udržať, musíme dodržiavať a ctiť si rómske zvyky, bez ktorých by sme rómstvo nemohli žiť. Musíme si však povedať i to, že človek nie všetko vie. Pravda je taká, že človek sa učí po celý život. Rómstvo to je niekoľko zásad, ktoré musíme v našom živote viesť tak, aby o nás každý vedel, že sme Rómovia. Sú to: olašský jazyk a reč, kmotorstvo, krst, zásnuby, svadba, rómsky súd, vzťah k najbližšej a vzdialenej rodine, úcta, vinš, pieseň, tanec, obliekanie, a rómske mená.”(Stojka, Pivoň, 2003, s. 6)

Ak by sme sa na to pozreli očami Fonsecovej, tak rómstvo poníma v tom istom slova zmysle, len inými slovami: „ Rómovia vášnivo dodržiavajú svoje poverky. Prísne a nekompromisne uctievajú vlastné hodnoty. Majú celý systém prísnych tabu, ktoré chránia proti znečisteniu skupiny, osoby a dobrého mena. Ustanovujú romipen – rómstvo a sú kľúčom k nezvyčajnej schopnosti všade na svete prežiť prenasledovanie, drastické zmeny všetkého druhu a navždy zostať sami sebou. Vzťahy medzi gadžami a Rómami sú usmerňované a obmedzené, tak ako rómskymi mužmi a ženami. Bremeno uchovávanía týchto zvykov nesú na pleciach najmä ženy. Umývanie a jazyk majú symbolickú hodnotu, ktorá znamená viac ako len omývanie od špiny.“ (Fonescová, 1999, s.46)

1.1 Súvisiace pojmoslovie s danou tematikou

V nasledujúcej kapitole by sme sa zaoberali charakteristikou definícií, ktoré sú dôležité pre našu zvolenú tematiku. Vybrali sme si toto medziodborové pojmoslovie: (entológia, antropológia, a romológia.)

Definovať tieto pojmy by sme mohli z mnohých zdrojov a z rôznych aspektov, preto ich uvádzame v týchto rovinách.

Samotné slovo etnológia pochádza z gréckeho slova etnos - ľud, národ logos čo znamená slovo, prejav, systém. Piťová a Piťo charakterizujú etnológiu ako „vednú disciplínu zaoberajúcu sa štúdiom kultúrnych, náboženských prejavov, spoločenskou štruktúrou a pod. V najširšom slova zmysle je to veda o človeku.“(Piťo, Piťová, 2000 , s.166)

Na porovnanie by sme mohli uviesť definíciu od Strieženca, ktorý tento pojem vymedzuje do roviny, že je to „veda o človeku v najširšom zmysle slova. Zaoberá sa štúdiom kultúrnych javov, problémami teórie kultúry a porovnávacím monografickým štádiom ľudských kultúr. Jednou z oblastí jej štúdia je sociálna sústava noriem a hodnôt. (Strieženec, 1996, s.58)

Z pohľadu entografického chápu Piťo a Piťová pojem antropológie ako: „ vedný odbor skúmajúci pôvod a históriu ľudských skupín, ich vývin, štruktúru a fungovanie v čase a priestore.“ (Piťo, Piťová, 2000, s. 55)

Hrdý definuje antropológiu ako: „ vedecké štúdium kultúry. “Hrdý (1994 In Lehoczka,2006,s.16)

Na základe údajov z internetu znie definícia pojmu takto: „ je veda alebo súbor vied o človeku a o ľudstve, o rôznorodosti vyhynutých aj dnešných ľudských populácií, o ontogenéze a fylogénéze človeka.

Delí sa na rôzne smery (fyzická, kultúrna, sociálna, historická, lingvistická, prehistorická, teologická, pedagogická, kybernetická, vizuálna a pod.). (Slovenská asociácia sociálnych antropológov, 2010)

Ak by sme chceli bližšie chceli prejsť k pojmu romológie tak podľa Lehoczkej je to : „komplexné poňatie- reflexia aspektov historických, sociologických, demografických, ekonomicko - sociálnych, politologických, pedagogických, filozofických, socio - psychologických, antropológických, etno - kulturologických v zmysle multidisciplinárneho a interdisciplinárneho prístupu.“ (Lehoczka, 2006, s.27)

Na základe týchto vypovedaných skutočností by sme mohli tvrdiť, že tieto vedné disciplíny jedna druhú dopĺňajú zároveň sa ovplyvňujú a zároveň to priamo súvisí s pojmom romológie.

1.1.1 Kultúra a kultúrne hodnoty a ich klasifikácia.

Definovať tieto pojmy by sme mohli z mnohých zdrojov a z rôznych aspektov, preto ich uvádzame v týchto rovinách.

Malá vymedzila pojem kultúra týmito slovami : „Pojem kultúra sa začal rozvíjať už v antike a pravý význam tohto slova sa spájal so zušľachťovaním vôbec, napríklad pôdy - cultura agri, lesa a pod. Obsah pojmu sa v priebehu histórie menil, lebo sa kultúra rozvíjala. Od 17. storočia sa zdôrazňovala jej odlišnosť od prírody. Z toho sa vyvinul aj názor, že kultúra je to, čo vytvorila ľudská ruka. Nie je však protikladom prírody, lebo aj človek je dielom prírody, rozvíja a obohacuje prírodu. Neskôr sa kultúra začínala chápať ako opak nevzdelanosti a tmárstva a pod. Od konca 18. storočia a v 19. storočí bol už obsah pojmu kultúra omnoho zložitejší. Spájal sa s menami mnohých bádateľov, ktorí kultúru pokladali za zložitý celok, do ktorého možno zaradiť vedu, náboženstvo, politiku, umenie právo, morálku, obyčaje, ako aj schopnosti a návyky, ktoré človek získal ako príslušník spoločnosti...“(Malá,1982 s. 13-14)

Zároveň môžeme povedať, že človek ako aktívny tvorca kultúry sa spoločenským vývojom sa dostáva k vnímaniu kultúry ako ľudského procesu, ktorý odráža utváranie ľudského vzťahu ku skutočnosti.

Už spomínaný Strieženec, použil na definíciu pojmu kultúra tieto myšlienky: “Súhrn výsledkov všeľudskej vzdelanosti, materiálnych a duchovných hodnôt, sociálnych hodnôt a procesov, sociálnych vzťahov utvorených v priebehu existencie ľudskej spoločnosti, spôsob ich vytvárania, osvojovania, uchovávanía, a najmä premeny na vnútornú osobnostnú kultúru človeka. (Strieženec,1996, s. 105)

Ak by sme pre porovnanie chceli použiť myšlienky Schweitzera, tak by znela asi takto: „Čo je kultúra? Je to súhrn všetkých pokrokov človeka a ľudstva vo všetkých oblastiach a v každom ohľade, pokiaľ slúžia duchovnému dovŕšeniu jednotlivca, ktoré je pokrokom všetkých pokrokov.“ (Schweitzer,1986,s.109)

Ak by sme sa touto tematikou chceli zaoberať v hlbšom ponímaní, tak mnohokrát by mohlo byť spomenuté aj v takejto zjednodušenej rovnici: kultúra rovná sa umenie.

Často je za kultúrneho považovaný taký človek, ktorý navštevuje kino, rôzne kultúrne podujatia, ktorý mnoho číta, teda správa sa kultúrne. Ak kultúru chápeme v takomto ponímaní, tak zároveň tým vyjadrujeme aj akési hodnotenie. Z toho vyplýva, že byť „kultúrnym“ znamená byť tým lepším, než je človek, ktorý je nekultúrny - nedodržiava spomínané kritéria.

V základnom slova zmysle môže byť kultúra, vypestovanie, či vychovanie. Je odvodený od latinského slova colere - pestovať, chovať, obhospodarovať, vzdelávať.

Človeka môžeme charakterizovať ako prijímateľa a samotného tvorca kultúry, v plnej šírke vymedzenie tohto pojmu, určuje približne stupeň jeho osvojenia si kultúry, v ktorej on sám žije. Materiálna a duchovná sloboda patria vnútorne spolu. Kultúra predpokladá slobodu. Len na základe toho ju možno myslieť a uskutočňovať. (Schweitzer, 1986)

S kultúrou sa spájajú aj jej hodnoty. Ak by sme chceli definovať samotný pojem hodnota, tak by sme zistili, že má interdisciplinárny charakter, čo znamená že, že je skúmaný z viacerých vedeckých pohľadov. V rôznych významoch sa používa v psychológii, filozofii, estetike, sociológii, či už ekonomických či iných vedných disciplínach. Pre našu prácu sú dôležité hodnoty kultúrne.

Slovo hodnota by sme mohli definovať aj takým spôsobom, že človek hodnoty, chápe, prežíva, má s nimi skúsenosť, hodnotí ich na základe toho interiorizuje. Sú nositeľmi tých obsahov, voči ktorým zaujíma osobný postoj a rozhoduje sa. Svet hodnôt objavuje prostredníctvom toho, že na ňom participuje. (Klčovanská, 2001)

Medzi prvé kultúrne výtvary človeka patrí reč, ktorá sa postupom času vyvíjala s nevyhnutnosťou uspokojovania základných ľudských potrieb. V tejto súvislosti začínali nadobúdať charakter kultúrnych potrieb, presnejšie duchovnej kultúry. Výtvary a hodnoty spoločnosti môžeme zhruba rozdeliť do dvoch skupín, z ktorých výtvary prvej

skupiny majú duchovný a na druhej strane materiálny charakter. To znamená že kultúru môžeme rozdeliť na materiálnu a duchovnú.

Duchovná kultúra je typická charakterom svojich objektivizácií, charakterom potrieb, ktoré uspokojuje, okrem sa čoraz viac zúčastňuje na uspokojovaní potrieb materiálnych. Môžeme ju zhrnúť aj do týchto dvoch skupín javov.

Symbolické systémy vyjadrujú tak prijímanie, ako aj myšlienkový a citový odraz prírodného a sociálneho prostredia v ľudskom subjekte. Sústava sociálnych regulatívov, hodnôt, noriem, zvykov, obyčají, módy, kultúrnych modelov, vzorov orientujúce sa na správanie človeka. Do života ich uvádzajú morálka a právo, no obsahuje ich aj náboženstvo, a iné druhy duchovnej kultúry. Zároveň sem zahŕňame umenie, vedu, náboženstvo, a to nie len v inštitucionalizovanej podobe, ale aj v bezprostrednej forme. Na duchovnú kultúru úzko nadväzuje zábavná činnosť, šport a telesná výchova. (Malá, 1982)

Materiálna kultúra sa mnohokrát zhoduje s civilizáciou. Hlavným najdynamickejším prvkom materiálnej kultúry sú pracovné prostriedky zhmotnené v rozličných odvetviach techniky. Materiálna kultúra ľudová má však zároveň trvalú umeleckú hodnotu, sú to napr. hlinené predmety, ktoré nie sú funkčné, ale hodnotíme ich ako umelecké.

Do kultúry sa zaraďuje jednoznačne aj kultúra bývania, cestovania, spôsob trávenia voľného času, správania ľudí, jednotlivca k iným ľuďom, spôsob vzájomného spolužitia, inštitucionálneho i celospoločenského.

Človek už pri svojom narodení vstupuje do určitého spoločenstva, ktorá už má predurčenú svoju kultúru, to znamená, že môžeme povedať, že kultúra podstatnou mierou formuje osobnosť človeka.

Malá sa k predošlým myšlienkam vyjadruje takto: "...kultúra ako celok predstavuje jednak súhrn spredmetnených produktov ľudskej činnosti, no súčasne je aj dynamickou silou utvárania produktov ľudskej činnosti a kultivácie ľudských tvorivých síl. Materiálna a duchovná kultúra tvoria dialektickú jednotu." (Malá, 1982, s. 21)

V historickom vývoji ľudstva si každá spoločnosť utvára vlastnú kultúru. Jej zánikom zaniká aj živá kultúra, zachovávajú sa len

niektoré hodnoty, ktoré v danom spoločenstve svoj zmysel, významnosť, sú pre každodenný život účelne a iné podobné kritériá. Veľkú úlohu v hodnotení zohrávajú postoje, ktoré hovoria o tom, akú hodnotu pripisuje subjekt, nejakému objektu, myšlienke alebo situácii. Ďalej vplyv potrieb, názorov, svetonázorov, i citov. Hodnotením teda spoznávame a vytvárame hodnoty, ktoré sa postupne diferencujú. (Grác, 1979)

Na základe údajov čerpaných z internetu, môžeme hodnotiť, Spranger nevnímal hodnoty ako ciele, dočasné, či prechodné, ale celoživotné. Vyvinul šesť hodnotových orientácií:

1. teoretická (theoretical)- orientovaná s veľkým dôrazom na hľadanie pravdy, prostredníctvom empirického, kritického a racionálneho prístupu.
2. praktická (practical)- zdôrazňujúca pre reálny život použiteľné praktické hodnoty.
3. estetická (aesthetic)- kladie na najvyššie miesta hodnotového rebríčka formu a harmóniu.
4. sociálna (social)- pôvodne definovaná ako láska k iným ľuďom, neskôr sem boli radené hodnoty ako filantropia a altruizmus.
5. religiózna (religious)- nazývaná ako mystická, týkajúca sa jednoty všetkých skúseností a úsilia porozumieť kozmu ako celku.
6. mocenská (power)- primárne zaujímajúca sa o osobnú moc.

Hodnoty sa tiež podieľajú na spôsobe života tým spôsobom, že preferencia nami zvolených hodnôt sa odráža v životnom štýle a našom správaní. Podľa čoho rozlišujeme nasledovných deväť kategórií hodnôt:

1. allocentrické - porozumieť a pomáhať ľuďom
2. intelektuálne - byť inteligentný, mať vedomosti
3. sociocentrické - pracovať pre spoločnosť
4. estetické - mať vkus a zmysel pre krásu
5. zdokonaľovanie - usilovať sa o dokonalosť
6. prestíž - dosahovať úspech a uznanie

7. príjemnosť- žiť príjemne a pohodlne

8. materiálne - mať veľa peňazí

9. emocionálne - prežívať silné pocity

(Hodnoty a hodnotové orientácie v zrkadle dejín, 2010)

1.2. Rodina a rodinný život v tradičnej rómskej kultúre

Ľudia na celom svete si žijú svoj život v dobrom i zlom. Človek rastie, učí sa a berie si príklad od svojho otca i matky, ctí si ich pomáha im. Stojka a Pivoň v ponímaní Rómov sa vyjadrujú týmito slovami: “Rómstvo ide s Rómom počas celého života. Ak si ho chceme udržať, musíme dodržiavať a ctíť si rómske zvyky bez ktorých by sme rómstvo nemohli žiť. Musíme si však povedať i to, že človek nie všetko vie. Pravda je taká, že človek sa učí po celý život.

Rodina famelija, fajta v rómskom slovníku znamená čosi súdržné, pevné, nerozvrtné, čo gadžovia nepoznajú a pozerajú sa na to z iného pohľadu. V rómskom dejepise od Manna nájdeme: “O dadženo mardo , so achiľa a čoro , oda mek goreder, so hino korkoro. Zle je tomu, kto je chudobný, ešte horšie tomu kto je sám. (Mann, 2000, s. 32)

Lehoczká definuje rodinu takto: „Rodina je základnou sociálnou jednotkou rómskej kultúry. Tvorí základnú súčasť identity Rómov. Z uvedeného dôvodu je dôležité poznať štruktúru rodinných vzťahov a väzieb Rómov. Je jednou z najstabilnejších etno - kulturologických hodnôt, ako kulturologická konštanta zostáva preferovanou hodnotou v rómskej kultúre. Stáva sa predmetom záujmu skúmania viacerými etnologickými odborníkmi.“ (Lehoczká, 2006, s. 89)

Ďalšia definícia podľa Liegeois: “ Pre Cigánov a kočovníkov má rodina veľký význam ako základná sociálna jednotka, v ktorej sa zabezpečuje reprodukcia, výchova a ochrana jedinca.“ Leigeios (1981 In Lehoczká, s.75)

Podľa Jakoubka a Hirta môžeme rodinu rozdeliť na nukleárnu a komplexnú.

Nukleárnu rodinu tu definujú ako : romni čhave (žena deti). Ako ďalší dôležitý pojem príbuzenského zoskupenia uvádza rodinu komplexnú a tú definuje ako fameliju/fameliju.(Jakoubek, Hirt , 2001, s. 33)

U Rómov je mať početnú rodinu zmyslom života, takže ani nemôžeme očakávať že sa stretieme s používaním antikoncepcie. Mann na túto tematiku uviedol: “Nane čhave, nane bacht! Ak nie sú deti, nie je šťastie. (Mann, 2000, s. 32).

V rámci rómskej rodiny to Mann uvádza aj publikácii Rómovia na Slovensku a v Európe, že etnické spoločenstvo Rómov tvorí v porovnaní s ostatným obyvateľstvom, osobitnú skupinu, charakterizovanú inakosťou v prejavov nielen v sociálnej oblasti, či oblasti kultúrnej, ale v demografickom správaní, čo znamená, že sa to prejavuje vo vysokej plodnosti rómskych žien a tým súvisiacim percentuálnym nárastom rómskeho obyvateľstva v porovnaní s ostatnou populáciou. (Mann, 1992)

Samotný vzťah k deťom opisuje Fonsecaová týmito slovami. Rómovia zbožňujú deti. Sú opakom mahrima, očisťujú. Deti sa tešia neustálej a starostlivej pozornosti. Stále ich balili, rozbaľovali, umývali, práškovali, olejovali, zdalo sa, že deti nemajú nikdy pokoj. Ak narástli dostali ich na zodpovednosť staršie deti a stali sa súčasťou skupiny, takmer bez mena. Rómovia boli k svojim deťom drsní, nie však k bábätkám, stále ich odháňali, kričali na ne, ale deťom to očividne neprekážalo. Ich správanie nebolo kruté, či nezvyčajné, nenaháňalo strach. Jednoducho mali iný štýl a väčšinou to tak bolo v poriadku. Rómske deti sú silnejšie . (O chavorro na biandola dandencar, hovorí príslovie Dieťa sa nerodí so zubami) Láska, pozornosť či istota spolupatričnosti k veľkej rómskej komunite im určite nechýba.

Ešte začiatkom tohto storočia neboli zriedkavosťou rodiny aj s desiatimi deťmi.

V porovnaní s našimi pomermi bol odlišný aj vek osôb, ktoré uzatvárali manželstvo, 18 ročné dievča považovali za staré.

V priemere 15 či 16 ročné dievčatá mali už svojich mužov, mnohokrát iba o rok, dva starších.

Najviac boli aj sú šťastní ak do rodiny pribudne chlapčenský potomok, pretože ostáva nositeľom rodu. V minulosti rómske ženy rodili doma, dieťaťku na svet pomáhala pôrodná babica. So samotným narodením dieťaťa boli spradené rôzne povery a zvyky, ak sa narodilo dieťa so zúbkom verili, že sa z neho stane veštec, ak chceli, aby sa z chlapčeka stal muzikant, dávali mu do ruky sláčik. Proti urieknutiu zaväzovali deťom na zápästie červenú stužku, dievčatám červený náhrdelník na krk. Na mnohých miestach ešte aj dnes sa musí žena v tehotenstve riadiť množstvom zákazov, ktorých rešpektovanie má zabezpečiť nie len šťastný pôrod ale predovšetkým zdravie dieťaťa.

Časť zákazov vychádza z princípu mágie similárnej, a to v tom zmysle že vlastnosti videného môže matka preniesť na dieťa. (napr. nesmie pozrieť na mŕtveho, aby nebolo dieťa žlté, ani na mníšku, pretože bude bledé, na starých nevládných ľuďoch, pretože aj dieťa bude nevládne, ak sa zapozera na moriaka dieťa bude sopľavé, nemá ísť na pohreb, pretože dieťa bude smutné.

Hlavou rodiny býval vždy otec, k jeho povinnostiam patrilo zarábať peniaze, mal hlavné slovo v rodine, ktorému sa museli ostatní podriaďovať. Mnohokrát, ale život rodiny závisel od ženy, pretože ona vzala mužove výrobky - klince, podkovy, reťaze, uložila ich do zajdyveľkej plachty, ktorú si uviazala na chrbát a išla výrobky predávať gazdom a gazdinám. Za výrobky dostávala peniaze, alebo ich vymenila za jedlo, či obnosené kusy šatstva pre rodinu. K menej pohodlným a však oveľa starším a rozšírenejším druhom obživy patrili zber a odpredaj lesných plodín, neskôr aj liečivých rastlín, čo pretrváva aj v dnešnej dobe. Z detí sa snažila vychovávať si svojich pomocníkov. Z pohľadu olašských Rómov to Stojka a Pivoň uvádzajú takto: "V minulosti, keď chceli byť ženy dobré a poslušné, svojim mužom museli ísť kraďnúť, aby mohli vychovať svoje deti. Na ženy, ktoré išli kraďnúť a doniesli peniaze alebo hydinu, boli Rómovia hrdí a pýšili sa tým pred ostatnými Rómami. Žena sa musí správať a konať tak, aby sa

riadila rómskym životom, aby o nej mohli iní ľudia povedať, že tá osoba nie je gádži, ale rómska žena. “ (Stojka, Pivoň, 2003, s.78)

Aj Podlaha popisuje postavenie rómskej ženy v podobnom ponímaní:“ Áno, je to tak, že muž má v rodinnej hierarchii, vyššie - dominantné postavenie, čo sa prejavuje napríklad,: žiadna žena sa neposadí k stolu, pokiaľ nesedia, všetci muži. „ (Jakoubek, Hirt, 2001 s.70)

Osobitnú úlohu v rómskej rodine zohrávala stará matka – phuri daj. Toto meno dostala žena, ktorá bola inteligentnejšia ako ostatné a žila dosť dlho na to, aby nadobudla aj väčšie skúsenosti a vedomosti. Dbala o dodržiavanie starých mravov, vyznala sa v liečení, poznala magické formule, pomáhala pri pôrodoch, bola prítomná pri obradných úkonoch, no a všetky ženy ju rešpektovali. Bola veľavážená v celej rodine, čo si môžeme všimnúť aj v prejave rómskej prózy a poézie.

Život v súčasnej rómskej rodine z hľadiska dnešného pohľadu čiastočne pomenil, je to vplyvom majority, ekonomicko spoločenských pomerov dokonca Lehoczká to uvádza vo vzťahu marginalizovaným rómskym komunitám priamo ako rozpad tradičných vzťahov. v rodinách

1.3 Súhrnný prehľad prvkov tradičnej rómskej kultúry

Táto subkapitola bude obsahovať priblíženie prehľadu prvkov tradičnej rómskej kultúry, ktorú Bartosz definuje takto:“ Nie sme schopní poukázať na prvotné elementy rómskej kultúry. Keď pripustíme, že základy tejto kultúry sa vyformovali na prahu Balkánu, môžeme skúsiť vymedziť, časť tejto kultúry, aby sme vedeli o akej skupine cigánov /Rómov hovoríme. Obrazne sa dá povedať o rómskej kultúre, že je to akési „, kultúrne smetisko.“ (Bartosz, 2004, s. 225)

Z nášho pre nás potrebného prehľadu sem zaradíme rómske remeslá, vieru, duchovný život, rómske umenie.

Rómske obyvateľstvo malo oproti ostatným národom neraz odlišné spôsoby obživy a zamestnania, ktoré si neraz volili z nevyhnutnosti.

Majetok nikdy nemali, boli donútení zdokonaľovať sa v niektorých remeslách a odborných službách.(Bársony, 1993)

Kováči v tomto období vyrábali:“ najmä klince, reťaze, rôzne kovania, a súčasti poľnohospodárskeho náradia.“ (Mann , 2000,). Ku kovoobrábacím remeslám Rómov môžeme zaradiť i kotlárov, ktorý vyrábali kotle Môžeme spomenúť výrobu kolomaže, panvy na pečenie, nádoby a misy hlbokého tvaru, zvonce a zvončky pre dobytok. Sem môžeme ešte zaradiť aj zlievarenskú výrobu, ktorej korene siahajú ešte do pravlasti Rómov do Indie. Odlievali zlaté aj kovové predmety ako meče, sekery, nože. Kovospracovateľský Rómovia sa často živili vo veľkej miere predajom výrobkov z kovu, ktorý si svojpomocne vyrábali. Drevo patrilo aj patrí ľahko spracovateľný a užívateľný materiál. Drevospracovateľské remeslá si priniesli Rómovia so sebou z pravlasti, bola to výroba drevených nádob, lyžíc- u nás známi korytári, metliari, košíkari. Najrozšírenejšie bolo korytárstvo, čo predstavuje výrobu korýt, panvíc, mís, misiek, lyžíc, vešiakov, habariiek, tĺkov, a iných výrobkov. Sezónnu prácu na zimné obdobie tvorilo košíkarstvo. Ako materiál používali prútie, kukuričné šúpolie, rákos, slamu. Pri výrobe košíkov zostávalo mnoho odpadového materiálu, ktorý slúžil na výrobu metiel. Na výrobu tepelnej energie bolo potrebné drevené uhlie: „Drevené uhlie do nedávna také potrebné a cenné, pálili priamo v lesoch uhliari /carbinisters/. Drevo pre uhliarov pripravovali drevorubači /kasta kerel/ , ktorých bývalo dosť nielen v lesoch, ale i v mestách.“ Janotka, Linhart(1987 In Bársony, 1993, s. 25)

Ako doplnkovú činnosť môžeme spomenúť výrobu kolomazu, ktorý vznikal pri pálení dreva a používal sa v kožiarskom priemysle.

Pre hrnčiarske remeslo bola nevyhnutnou surovinou hlina, ktorá bola potrebná aj pre výrobu nepálených tehál, váľkov mís, hrncov, hrnčekov, džbánov. Remeslá usadených Rómov, prinášali úžitok pre domácich a tak sa skôr začali integrovať do majoritnej spoločnosti.

Grelmann uvádza, že : „ V poslednej tretine 18. storočia sa ryžovanie zlata stalo v Sedmohradsku, Valašsku, Banáte a V Moldavsku letným zamestnaním Cigánov. „ Grelmann (1829 In Horváthová, 1964, s. 197)

Viera a duchovný život rómskeho etnika siaha pravdepodobne až do ich indickej pravlasti, kde vyznávali hinduizmus. No po príchod na európsky kontinent sa dostávajú do kontaktu s kresťanstvom. Pri svojom putovaní cez Európu, využívali jednotlivé skupiny status kajúcnych pútnikov, za ktorých sa vydávali a rozprávali o sebe rôzne legendy, čerpajúce zo Starého a Nového zákona. Jednotliví predstavitelia cirkevnej i svätskej vrchnosti im udeľovali ochranné listiny- glejty, ktoré im umožňovali ďalšie putovanie. Aj radikálna zmena postoja európskeho obyvateľstva bola iniciovaná cirkvou, potom ako parížsky arcibiskup v roku 1427 exkomunikoval jednu skupinu Rómov, nastalo v západnej Európe vyše tristoročné kruté prenasledovanie a vyvražďovanie rómskeho obyvateľstva. S pôsobením cirkvi, počítali vo svojich nariadeniach aj Mária Terézia a najmä Jozef II, ktorý v rámci regulácie cigánskeho obyvateľstva - prevýchovy, zaradili okrem povinnej školskej dochádzky, vyučenia sa remeslu aj povinný cirkevný krst, sobáš a pohreb. Podľa súpisov z tohto obdobia prevaha rómskeho obyvateľstva bola katolíckeho vierovyznania. Je zaujímavé, že odhalenie pôvodnej vlasti Rómov - Indie ja spojené s menami dvoch kňazov. Prvým bol kalvínsky kňaz Štefan Váli , ktorý si pri svojich štúdiách v holandskom Leidene všimol podobnosť jazyka tam študujúcich Indov s jazykom Rómov. Toto uverejnil v monografii, Cigáni v Uhorsku. Druhým bol evanjelický kňaz a polyhistor Samuel Augustini ab Hortis.

Z iniciatívy ostrihomskeho arcibiskupa pôsobila v Nových Zámkoch cigánska ľudová škola, kde Rómovia tak isto ako ostatní poddaní museli vyznávať vieru šľachty, na panstiev ktorej boli usadení. Od 18. storočia boli prevažne katolíckmi, a to aj v obciach kde prevažovalo evanjelické náboženstvo. Túto situáciu v rámci internetového portálu potvrdzuje aj súpis Cigánov v Uhorsku. (Rómovia a viera,2010)

Rómske skupiny tak ako aj ich indickí predkovia aj oni sa venovali v rámci rodových zoskupení vykonávaniu určitých remesiel. Na Slovensku to bolo v 16 a 17 storočí, keď sa Rómovia začali usadzovať na okrajoch miest a usadlostí. Vykonávali rôzne služby pre hradné panstvo, na panských dvoroch boli uznávaní ako hudobníci.

Hudobníctvo patrilo vo vtedajšej dobe k tradičnými rómskym zamestnaniam.

Rómovia sa snažili užiť rôznym spôsobom a preto sa venovali aj niekoľko druhom činností naraz a to v závislosti napr. od ročného obdobia. (v lete pomáhali sedliakom na poliach, stavbách a kováčstvo sa po pri tom stávalo vedľajším úväzkom). Zároveň mohli využívať svoje hudobné nadanie, na svadbách či pohreboch. Najviac boli uznávaní Rómovia z významných hudobných rodov.

Najslávnejšou rómskou hudobníčkou bola huslistka Cinka Panna. Narodila sa v roku 1711 v obci Gemer, kde aj v roku 1772 zomrela. „K jej povesti prispeli okrem hudobného nadania asi aj ďalšie prednosti: krása, osobné čaro a pôvab, ako aj celý rad legendárnych príhod, ktoré sa neskôr viazali k jej menu. Okrem týchto skutočností nemalo prispieť k jej sláve aj to, že bola ženou, čo v tom čase ešte zdôrazňovalo výnimočnosť celého zjavu.“ (Horváthová, 1964. s. 180) Pochádzala z rýdzo hudobníckej rodiny, jej starý otec bol dvorným muzikantom Františka Rákocziho. Už ako 9- ročná hrala na husliach. Vydávala sa ako 15- ročná. S manželom založili vlastnú kapelu, ktorá bola známa v celom Uhorsku, Poľsku a Rumunsku. Členovia jej kapely nosili pekné rovnošaty, dokonca aj ona sama sa obliekala ako muž. Príznačná bola pre ňu aj fajka v ústach. K jej hudobnej tvorbe patria piesne ktoré prepracovala po svojom starom otcovi (Piesne tristo vdov, Tanec mŕtvych, Piesne prastarých otcov, skladba Leť lastovička.) Najúspešnejšie skladby sú: „Kuruc dalok“, „Magyar halgató“, pomalé uhorské. Bársony definuje Cinku Pannu takto: “Cinka Panna sa stala legendárnou muzikantkou. Povesti o chýrnej primáške okrem hudobného nadania priniesli aj ďalšie jej prednosti, ktoré jej pripisovali jednotliví autori: jedni ospevovali jej krásu osobné čaro a pôvab a druhí mužskosť, jej chladnosť voči mužom, obliekanie, sa do mužského obleku a fajčenie fajky.“ (Bársony, 1993, s.52)

Dalším rómskym hudobníkom bol primáš Jožko Piťo. Narodil sa v Tekovských Lužanoch v roku 1800 a zomrel v roku 1886. K hudbe bol vedený už od malička a to svojim strýkom. Mnohokrát je popisované, že v polovici 19. storočia bol najslávnejší slovenský

primáš, ktorého hru nikto nedokázal prekonať. Vystupoval v službách Matice slovenskej kde sa združovalo slovenské národné povedomie. Jeho výborný hudobný sluch a jedinečná hudobná pamäť spôsobovali, to že si na prvé počutie vedel zapamätať melódiu, ktorú zároveň dokázal interpretovať. Založil si vlastnú 14 člennú kapelu, s ktorou hrával mikulášskym mešťanom či zemanom. Piťa a jeho hudobnú interpretáciu si hlboko vážil aj Michal Hodža. Bol aj dobrým slovenským národovcom, zúčastnil sa v pamätnom roku 1861 výstupu na Kriváň, ktorý organizoval Štefan Marko-Daxner. Samotná hudobná tvorba Piťa, jeho hrane piesne zharmonizoval jeho syn Šándor. Ďalej sú to dva zošity Trávnice. Dôležité miesto v jeho repertoári mala skladba Švihrovská-Švihrovská duma, ktorú hrával na objednávku pri mimoriadnych situáciách. Táto skladba zaznela aj pri jeho pohrebe v podaní kapely košického primáša Jána Rácza. Majerčiak sa o ňom zmieňuje takto: „V časoch násilnej maďarizácie virtuóznou interpretáciou slovenských piesní pomáhal prebúdzáť národné povedomie Slovákov. Jeho čestnosť, striezlivosť a slušné správanie mu umožnili prístup aj do vznešených slovenských rodín, ba aj na vtedajšie významné spoločenské a národné podujatia.“ Majerčiak (1990 In Mann, s. 127).

Ak by sme chceli spomenúť ďalších rómskych hudobníkov tak by to mohol byť Michal Barna, ktorý bol dvorný hudobník kardinála Imricha Čákyho v Iliášovciach na Spiši, Ján Biháry, účinkoval na šľachtických dvoroch v Budíne, Pešti, Viedni, dostal prezývku „Uhorský Orfeus“, František Šárkozi, ktorý pôsobil ako primáš a hudobný skladateľ, no zároveň bol poručíkom a bol menovaný za „hlavného vojenského kapelníka všetkých cisárskych hudobníkov v Uhorsku. Florián Berky-Rožňavský, František Horváth, stal sa „kráľom primášov. Po 2. svetovej vojne to bol Eugen Farkaš, Ján- Gašpar Hrisko, Rinaldo Oláh-husľový virtuóz, pôsobiaci ako vedúci SLUK-u. Ján Berky- Mrenica interpretácia slovenských, rómskych ľudových piesní, ale aj koncertné skladby svetových skladateľov. Interpret ľudových sedliackych piesní bol Jožko Kubík, hornácku ľudovú hudbu obohatil svojim umeleckým štýlom, tvz ciframi. Jožko Pihík, ktorý ako primáš a skladateľ

ľudových a populárnych piesní. Rómovia rómska hudba sa preslávili aj v iných krajinách v Maďarsku to bola sto členná cigánska kapela Budapešť, a v Andalúzii Rómovia (Gitanos) boli spoluzakladateľmi tanečných skladieb typu flamenca.

Ako sme už spomínali hudba má aj mala v živote Rómov veľký význam, neslúžila im len ako zdroj obživy. V tomto názore sa stotožňuje s Bársonyim, ktorý uvádza:“ Vzhľadom na možnosti obživy hudba bola zamestnaním najľahším a relatívne najvýhodnejším. Preto sa jej venovali nielen nadaní jedinci, ale pre mnohých bola vedľajším zamestnaním.“ (Bársony, 1993, s. 50)

Ak by sme použili informácie z prednášky Lehoczkej tak by sme tu ešte mohli uviesť Jeana Baptistu Reinhardta, ktorý je považovaný za zakladateľa rómskeho jazzu, stal sa prvou európskou jazzovou hviezdou. Vystupoval ako sólista v orchestri Duka Elingtona. V Rusku vznikol prvý profesionálny zbor, založený grófom Orlovom v roku 1774 a v roku 1934 vzniklo rómske divadlo Romen. K hudbe neodmysliteľne patria aj rómske piesne, ktoré môžu byť o chudobe-čorikane giľa, starodávne – phurikane giľa, o smrti – mulačagi. Ústrednými témami týchto piesní je láska, smútok, starosti... Týmto by sme mohli uzavrieť túto subkapitolu.

2. REFLEXIA TRADÍCIÍ RÓMOV OPTIKOU ICH DIFERENCIÁCIE

Ak sa zamyslíme nad inakosťou života Rómov dnes či v minulosti už z toho nám musia byť zrejmé niektoré skutočnosti. Nie je to len odlišnosť farby kože, očí, či vlasov, ale napríklad aj spôsob ich života. Tým, že nevedli usadlí spôsob života, ale kočovný – nomádsky, nachádzame tu odlišnosť v spôsobe ich bytia, ponímania ich kultúry kde môžeme zaradiť inakosť v ich umení, práve, morálke, obyčajoch, ich schopnostiach, návykoch, ktoré získavali ako príslušníci danej spoločnosti počas dlhých rokov ich neusadlého spôsobu života. Zároveň je to ovplyvnené aj lokalitou kde sa postupne usadzovali a ako na nich vplývali zvyky a obyčaje majoritného obyvateľstva danej spoločnosti, zároveň to bolo aj politické dianie okolo nich, ktoré ich priamo ovplyvňovalo, mohli by sme tu spomenúť reformy Márie – Terézie a Jozefa II a ich tolerančný patent, genocídu počas II. svetovej vojny, či zákaz kočovania... Zmeny nastali aj po roku 1989, keď vznikla prvá rómska politická strana – Rómska občianska iniciatíva, po nej ďalšie stany a kultúrne zväzy a z radov Rómov boli zvolení prví poslanci, možnosť Rómov prihlásiť sa k rómskej národnosti, vydávanie periodík – Romano nevo lil (Rómsky nový list), Sam adaj (Sme tu)... Tým sa otvárajú nové možnosti v ich živote. Mnohokrát tieto dva svety už nie je možné spojiť, je tu mnoho predsudkov z oboch strán a týmto rómstvo-romipen stráca svoju základnú kultúrnu hodnotu. Toto by malo byť otázkou pre riešenie našej práce v jej výskumnej časti v nami zvolenej lokalite Kunová Teplica a prehodnotenie samotného rómstva v dnešnom živote.

2.1 Historická reflexia kočovné a usadlé spoločnosti.

Ako už bolo spomenuté, Rómovia prechádzali v živote mnohými životnými skúškami.

Toto zdôrazňuje aj Horváthová: „Mnohí začali Cigánov vyhlasovať za tulákov pozbieraných z najnižších vrstiev rozličných národov, za zbehov, uprchlíkov, zločincov a pod. Je príznačné, že najviac teórií založených na podobných názoroch vzniklo v 17. storočí a začiatkom 18. storočia, teda v období najväčšej diskriminácie Cigánov v Európe. (Horváthová, 1964, s. 15)

Ako pravlast' Rómov môžeme uviesť Indiu, ktorú opúšťali predkovia Rómov v 9. a 10. storočí a v jednotlivých skupinách putovali po európskom kontinente v rôznych migračných vlnách. Príchod Cigánov do Európy by sme mohli zhrnúť týmito slovami: Predkovia Cigánov sa zgrupovali pravdepodobne zo stredoindických kmeňov, ktoré prinútené okolnosťami, ktoré rušivo zasiahli ich vnútorný vývoj, živili sa najrozmanitejšími povolaniami, pritom však nevedli usadlý spôsob života. Mnohé skupiny pri svojich cestách, hľadajúc obživu a jednak tlačené pohybom ostatných kmeňov, prenikali na sever od Pandžabu, odkiaľ sa pravdepodobne v 7. storočí pod tlakom Arabov pohli ďalej. To že predkovia Cigánov nepochádzali z jedného kmeňa, ukazujú aj rozličné mienky jazykovedcov, ktoré sú síce jednotné, pokiaľ ide o indický pôvod Cigánov, o definovanie ich jazyka ako staršej vetvy jazyka neoindického, ale oproti starším tvrdeniam, že pravlast'ou Cigánov bola severná India, prevláda dnes mienka, že sa tam dostali až druhotne, a to z oblasti strednej Indie. (Horváthová, 1964)

Prvá zmienka o usadení Rómov na Slovensku pochádza z roku 1322, keď sa Rómovia začali usadzovať po hradom v Spišskej Novej Vsi ako uvádza Mann vo svojom diele Neznámi Rómovia. Usadzovali sa tu z toho dôvodu, že oblasť pod spišským hradom bola vhodná lokalita pre ich uplatnenie, vedeli tu využívať všetky svoje remeslá, viedli tu výmenný obchod so svojim tovarom, ktorý vyrobili. Vo väčšine prípadov ho menili za jedlo, šatstvo a potrebné veci pre domácnosť a rodinu. Spiš bol v tom období jedným z najbohatších krajov nie len

Slovenska, ale aj celého Uhorska. Pre domáce obyvateľstvo predstavovali Rómovia, neznáme skupiny ľudí, nevedeli ich zaradiť boli pre nich iní.

Lehoczká túto inakosť popisuje takto:“ Majoritná populácia si uvedomovala odlišnosť Rómov, či už v ich výzore, v jazykovom prejave, v oblečení, v nomádskom spôsobe života, v magických a animistických prvkoch ich kultúry. (Lehoczká, 2006, s. 64)

K prenasledovaniu Cigánov došlo v 18. storočí a zároveň sa objavujú nové spôsoby riešenia cigánskej otázky. Mnohokrát k tomuto konfliktu dochádzalo z dôvodu protikladného hodnotového systému medzi dominantnou spoločnosťou a Rómami. Na naše územie začali prichádzať početné skupiny Rómov zo západnej Európy, pretože tam boli prenasledovaní. Tu sa do popredia so svojimi reformami o trvalé usídlenie rómskeho obyvateľstva chceli pričiniť vtedajší rakúsko – uhorský panovníci Mária Terézia a jej syn Jozef II. O tomto sa zmieňuje aj Mann a to takto: „ Chceli Rómov premeniť na roľníkov, prinútiť ich, aby splynuli s ostatným obyvateľstvom. Aj keď sa mnohé ich predstavy nedali uskutočniť, obsahovali viaceré moderné myšlienky (napr. Dôraz na školskú dochádzku, výchovu detí). Podľa týchto nariadení Rómov po prvý raz v dejinách nevyháňali, ale počítali s nimi ako s obyvateľmi svojej krajiny.“ (Mann, 2000, s.11)

Rómovia prevažne do 18. storočia, žili prevažne ako kočovníci, neskôr sa vytvárali predpoklady k ich usadlému spôsobu života, postupne prichádzali na naše územie ďalšie rómske rodiny z oblasti Uhorska. Na okrajoch niektorých miest a obcí v priebehu 19. storočia postupne začínajú vznikať prvé rómske osady, prevažne to boli miesta s dobrou hospodárskou vyspelosťou. V tomto období to boli prevažne olašský Rómovia, ktorí naďalej žili kočovným spôsobom života.

K veľkému zlomu došlo v období v období druhej vojny čo by sme mohli nazvať aj najsmutnejšou kapitolou dejín života Rómov, kde došlo násilnému vysťahovaniu a vyvražďovaniu rómskeho obyvateľstva do pracovných táborov, ktoré boli neskôr nazývané i „ cigánskymi tábormi“. Aj keď neboli priamo transportovaní do táborov,

týkali sa ich mnohé obmedzenia(zákaz cestovať, vstupovať do verejných priestorov, miest a obcí, mohli vstupovať len vo vyhradených dňoch a hodinách). Datuje sa, že počas druhej svetovej vojny zahynulo 300 000 obyvateľov rómskeho pôvodu.

V apríli 1941 vydalo Ministerstvo vnútra vyhlášku „ o úprave niektorých pomerov Cigánov“, olašským Rómom bolo zakázané kočovanie. Usadlí Rómovia boli povinní odstrániť svoje obydlia od štátnych, alebo verejných ciest.

Podľa článku O pravlasti Rómov z internetového portálu po roku 1945 dochádza k významnému presídľovaniu Rómov do českých krajín, kde nachádzali prácu i lepšie bývanie ako v osadách. Druhá migračná vlna Rómov do Čiech je v období 50. rokov minulého storočia, čo bolo v dôsledku organizovaných náborov do priemyselných centier.

(O pravlasti Rómov,2010)

V povojnovom období, sa štátne orgány domnievali, že Rómovia môžu svoju zaostalosť prekonať len tak, že sa vzdajú svojho doterajšieho života a čo najviac sa prispôbia väčšinovému obyvateľstvu. Ak sa oprieme aj o poznatky Lehoczkej z prednášky Histórie Rómov na Slovensku, tak je nám jasné, že vláda vydala v roku 1958, zákon o zákaze kočovania Rómov, čo sa odráža i dnes, že na území Slovenska už Rómovia neupredňujú kočovný spôsob života.

2.2 Súčasná reflexia Rómov na Slovensku.

Tak ako majoritné obyvateľstvo aj Rómovia a ich život prešli po Nežnej revolúcii zásadnými zmenami, ktoré v nemalej miere ovplyvnili a aj do dnes ovplyvňujú ich život.

Vo vzťahu k etnickej skladbe svojich obyvateľov patrí Slovenská republika k najviac heterogénnym krajinám v Európe. Multietnický charakter dokumentuje minimálne 20% podiel mimoetnického „neslovenského „ obyvateľstva. Zároveň sa svojou rómskou minoritou, ktorá je v štáte druhou najväčšou, zaraďuje na prvé miesta v jej absolútnej početnosti spolu s Rumunskom, Maďarskom. (Rómovia 1989/ 2009 . Straty a nálezy rómskej národnostnej menšiny, 2010)

Súčasnosť Rómov na Slovensku by sa dala definovať ako sociálny problém. Sociálna neistota sa odzrkadľuje na životnej úrovni obyvateľstva, prináša pocit vnútorného nepokoja, ovplyvňuje to samotný životný štýl a štandard. Sú to malé články dlhého životného reťazca, kde keď jeden z nich je len troška menej hodnotný, zákonite sa to prejaví v celom živote. Takto to definuje aj Lehoczská:“ nohé sociálne istoty predchádzajúceho paternalistického prístupu štátu zanikli a výrazne sa zmenili i podmienky celospoločenského , najmä ekonomického života (prechodom k trhovej ekonomike).“ (Lehoczská,Haburajová- Ilavská, 2006. s. 98)

No v tomto období došlo aspoň k pozitívam v tom, že Rómovia dosiahli to čo do teraz nemali:

- priznanie štatútu rómskej národnosti
- národnostnú tlač
- rómske národné divadlo Romathan
- právo na požívanie a rozvoj rómskeho jazyka
- rozvoj rómskeho národnostného školstva

Ako najpálčivejšiu vec by sme mohli definovať problém vzájomných vzťahov medzi Rómami a majoritnou spoločnosťou. Vznikajú tu problémy v spolunažívaní v rómskych osadách a aj v okolitom majoritnom prostredí. K tomu sa vyjadruje aj Hivešová –Šilanová: „ Zatiaľ je to vždy o tom ako zmeniť „ ich “ – zriedka o tom, ako zmeniť

podmienky ich života (nedajbože, vnímanie „ problému „ majoritou). Aj keď slovník „ riešení „ po roku 1989 doplnili slová: zlepšenie, posilnenie, rozvoj... Na druhej strane tu stojí rôznorodá živá skupina ľudí národ – Rómovia, ktorí stáročia vnímali majoritu ako tých, ktorí niečo od nich požadujú, určujú, pridelujú, rozhodujú o spôsobe života, o mieste bývania, o spôsobe získavania obživy, o práve používať vlastný jazyk, o práve na sebaurčenie. Obdobia zblížovania sa porozumenia, pochopenia týchto požiadaviek a vyrovnania sa s nimi(akceptovanie) sa striedajú s obdobiami existenčných zásahov (rozptyl, sústreďovanie, odsun, vyobcovanie, fyzická likvidácia)Možno tu hovoriť o dôvere Rómov k majorite?“

(Za Danielou Hivešovou- Šilanovou, 2010)

Všetky tieto postoje vychádzajú z dlhoročnej nedôvery, nezáujmu spoznať jeden druhého, apatie a obojstranných predsudkov oboch „skupín“.

3. RÓMSTVO-ROMIPEN AKO ZÁKLADNÁ HODNOTA RÓMSKEJ KULTÚRY

Ako je nám už známe, že rómstvo ide s Rómom počas jeho celého života, všetky jeho prvky, tradície, obyčaje či zvyky, samotnú charakteristiku rómstva a jeho ponímanie z viacerých pohľadov sme už uviedli v predošlých kapitolách, no úlohou nasledujúcich riadkov je bližšia charakteristika a prierez jednotlivými prvkami rómstva.

3.1 Rómstvo – úcta.

Ak by sme slovo úcta chceli preložiť do rómskeho jazyka tak v preklade to slovíčko znamená pařiv. V ponímaní majoritnej spoločnosti, toto slovo nemá taký široký rozmer ako u Rómov. U Rómov sa toto slovíčko môže používať nielen pri oslavách, ale značí to aj ospravedlnenie, súhlas, či povolenie na vstup do rozhovoru. Istú formu prejavu úcty by sme si mohli zobrazit' cez ponímanie starej matky – phuri daj.

Optikou Stojku a Pivoňa to znie takto : „Výrazne sa menilo postavenie ženy po menopauze. Taká žena mala už prakticky rovnocenné postavenie sa mužmi, mladí k nej prechovávali úctu a preukazovali jej česť ako starým mužom. Také postavenie mali aj ženy s nadprirodzenými, magickými schopnosťami. (Stojka- Pivoň, 2003, s. 84)

Podľa Manna je to takto: „Mimoriadnu úctu prejavujú Rómovia svojej matke. Svoju lásku k nej a najmä žiaľ nad jej úmrtím vyspievali v mnohých pôsobivých piesňach. O tomto vzťahu hovorí aj príslovie: Te meral dad, rovel o voďi, te merel daj, rovel o jilo. (Keď zomrie otec, plače duša, keď zomrie matka plače srdce.“ (Mann, 2000, s.33)

Fonsecová popisuje úctu k starej matke- phuri daj týmito slovami : „ V rómskej spoločnosti majú asi najlepšie postavenie staré ženy. Ako ženy ovládajú mystické sily. Môžu dokonca jesť a fajčiť spolu

s mužmi. Je to v priamom kontraste so ženami zo západu, ktoré počas menopauzy strácajú biologické čaro a často prežívajú stres. Rómske ženy naopak až v tomto veku získajú postavenie. Fyzicky sa stanú podobné mužom a aj tým prekonávajú istú sociálnu menejcennosť vlastného pohlavia. Starých ľudí si Rómovia hlboko ctia pre ich poznatky a hlboké skúsenosti.“ (Fonsecová, 1995, s.73)

Ak by sme sa na úctu – paŕiv chceli pozrieť optikou Bartosza tak úctu z pohľadu osláv vidí takto: „Preexponovanie rómskych hostín je demonštráciou zámožnosti, ako tiež formou preukazovania cŕi hosťom . Na rómskych svadbách, krstinách alebo pri iných príležitostiach, ktorých cieľom je preukazovanie paŕiv, môžeme vidieť stoly zaplnené do posledného miesta. (Bartosz, 2004, s. 177)

Na základe týchto skutočností nám môže byť jasné, že úcta zohráva v rómskom spoločenstve nie malú rolu z viacerých pohľadov ako sme už uvádzali v predošlých riadkoch.

Aj Lehoczka uvádza, že:“ ...úcta je cestou k rómstvu, rómstvo je cestou k úcte...“ (Lehoczka, 2006, s.60)

3.2. Rómstvo – spravodlivosť.

Ďalšou charakteristikou rómstva je prvok spravodlivosti. Jej hlavnú črtu môžeme postrehnúť hlavne v spoločnosti olašských Rómov v ponímaní rómskych sudcov a rómskych súdov, čo zobrazujú aj autori Stojka s Pivoňom: „Sú to rómsky sudcovia, ktorí riešia rómske problémy(cudzoložstvo, nevera, ruvačky i tvz. nečisté rodinné úmysly.) Rómskych sudcov vedie taký Róm, ktorý je medzi olašskými Rómami uznávaný a rešpektovaný ako schopný a múdry a ktorý veľmi dobre ovláda rómske zákony a je hlavným predstaviteľom vo svojej dedine respektíve meste. Takémuto Rómovi hovoríme, že je to hlavný, prvý Róm, ktorý svojimi verdiktami a rozhodujúcimi vyhláseniami u ostatných Rómov vzbudzuje rešpekt, vierohodnosť že každý Róm je poctený, ak ho navštíví v jeho príbytku pri nejakej príležitosti.“

(Stojka – Pivoň, 2003, s.50)

Tento pohľad ešte dopĺňajú poznatky Lehoczkej: olašský Rómovia vo svojej komunite spájajú rómstvo aj s vlastným súdnym tribunálom („romano kris“), ktorý priamo rieši a prijíma sudy voči rôznym priestupkom i vážnym previneniam svojich členov. Bývajú to napríklad nedodržiavanie rodovo - rodinných tradícií, nedostatočnej komunikácie so svojimi príbuznými, bitky počas rodinných slávnostných príležitostí a obradov, nadmerné pitie alkoholu a nedôstojného správania. Cudzoložstvo nevera a iné..(Lehoczka, 2006, s.59)

Horváthovej pohľad na vec vyzerá asi takto: „Kočovné skupiny predstavovali príbuzenské celky s vlastnou vnútornou organizáciou. Na čele skupiny stál vajda, ktorý mal rozhodujúce slovo v jej vnútorných záležitostiach a súčasne ju zastupoval v úradnom styku s domácim obyvateľstvom. V niektorých rodoch bola funkcia vajdu dedičná. Za vajdu, ktorého sami nazývali mujaľo, volili starších mužov, ktorí boli skúsenejší a múdrejší, pretože jedinou školou pre cigánov bol ich život. Predovšetkým sa od neho čakalo, že v jednaní so žandármi a úradmi bude vedieť hájiť záujmy skupiny, aby imponoval aj vlastným súkmeňovcom musel byť silný a bohatší, pretože to súčasne znamenalo, že je aj šikovnejší. „ (Horváthová, 1964, s.325)

Ak by sme chceli citovať Manna tak sa tieto pohľady na rómstvo a spravodlivosť zhodujú s predošlými autormi: „ Život v osade riadil rómsky starosta. Nerómovia ho volajú vajda, po rómsky sa mu hovorí čhibalo. Bol to obyčajne starší múdry človek, ktorého si všetci vážili a poslúchali jeho rady. Často býval kováčom a toho si vážili i sedliaci, preto robil sprostredkovateľa medzi svetom Rómov a svetom roľníkov – gádzov. Bol teda akýmsi hovorcom o čom svedčí aj jeho pomenovanie: čhibalo je odvodené od slova čhib, čo znamená reč, jazyk.“ (Mann, 2000, s. 30)

Toto vlastne zdôvodňuje to, že niet pochýb o tom, že rómstvo a spravodlivosť spolu priamo súvisia už od dávnej minulosti.

3.3 Rómstvo – hrdosť na prácu.

Rómske skupiny tak ako aj ich indickí predkovia aj oni sa venovali v rámci rodových zoskupení vykonávaniu určitých remesiel. Na Slovensku to bolo v 16 a 17 storočí , keď sa Rómovia začali usadzovať na okrajoch miest a usadlostí. Vykonávali rôzne služby pre hradné panstvo, na panských dvoroch boli uznávaní ako hudobníci.

Rómovia sa snažili užiť rôznym spôsobom a preto sa venovali aj niekoľko druhom činností naraz a to v závislosti od ročného obdobia. (v lete pomáhali sedliakom na poliach, stavbách a kováčstvo sa po pri tom stávalo vedľajším úväzkom). Zároveň mohli využívať svoje hudobné nadanie, na svadbách či pohreboch.

Rómsku hrdosť by sme tu už mohli postaviť len na rôznorodosti rómskych remesiel, či už z pohľadu žien či mužov.

Ak by sme chceli vychádzať z poznatkov Horváthovej tak uvádza, že z cigánskych remeselníkov boli u nás najpočetnejšie zastúpení kováči, kotlári, váľkari, medvediar, kožkári, uhliari, korytári, drotári, košíkari, hudobníci, priekupníctvo a obchod predovšetkým s koňmi zber lesných plodín, liečivých rastlín, ovocia a čiastočne aj zeleniny, tkanie z prinesených nití, výroba kefiek, štetiek, ručné práce (čipkárstvo, pletenie, háčkovanie), veštenie a vykladanie budúcnosti u žien... (Horváthová,1964)

Hrdosťou by v tomto poňatí mohli nazvať už len to, že tieto tradície z minulosti sa preniesli do dnešnej doby aj napriek všetkým udalostiam, ktoré ich prinútili sa „zriecť“ poniektorých remesiel. Hoci sa to v dnešnej dobe prejavuje v oveľa menšej miere stále je to pozoruhodné a úctyhodné.

3. 4 Rómstvo – súdržnosť, solidarita.

Rómska súdržnosť a solidarita sú charakteristickými prvkami kmotorstva – kirmivo. Čo Lehoczka popisuje takto:“uzavretie kmotorstva je prejavom posilnenia kmeňových a rodovo – rodinných väzieb, súdržnosti a solidarity príbuzenských vzťahov. Olašský

Rómovia preferujú výber kmotra a kmotry („kivo“, „kirvi“) v rámci najbližšej rodiny, takmer rovnakom veku. Kmotorstvo a „ romipen“ ú v úzkom vzájomnom vzťahu, prostredníctvom kmotorstva a aktu krstu sa udržiava „ romipen „ a jeho jednotlivé zložky (úcta – paľiv, vzťah k rodine, udržiavanie tradícií, rodinného zvykoslovia, zachovávanie autentického folklóru- piesní, tanca hudby i magicko – ochranné prvky (zdvorilostné zaklínadlá, armaje...) a rituálna čistota, nečistota.“

(Lehoczka, 2006, s.58)

Prepojenie rómskych tradícií z titulu kmotorstva otvára Stojka a Pivoň týmito slovami: „ Po narodení dieťaťa sa kmotrovia dohodnú, kedy sa uskutoční dátum krstu. Kmotorstvo sa v komunite olašských Rómov musí uskutočniť, pretože sa tým zabezpečuje kmotor a kmotra, ktorí potom dieťa „ vytiahnu z čertovho rohu“ tým, že ho ponosú do kostola na krst. To všetko prebieha v rámci rómskeho zvyku tak, ako to chce iba Boh, pretože kmotorstvo nie je možné zaprieť.“ (Stojka, Pivoň, 2003, s.14)

Solidaritu zdôrazňuje aj Jakoubek s Hirtom v kontexte rodiny a jej ponímania tak, že v rámci komplexnej rodiny sa tiež (niekedy bezúročne , inokedy darujú peniaze). Táto vzájomná solidarita je mechanizmom, ktorým sa celok sociálne zblízuje. Rodina strháva všetkých svojich členov na rovnakú úroveň. Aj takto môže vyzeráť rómska solidarita.

3.5 Ďalšie významné zložky rómstva

Medzi ostatné a nie menej významné zložky romipenu, môžeme zaradiť pravdu, hrdosť na vlastnú identitu... Pravdu by sme mohli hodnotiť z pohľadu krádeže rómskych žien, ktorá bola významným zdrojom obživy hlavne u kočovných Rómov. Bartosz ju hodnotí takto: „Čačipen – znamená hovorenie pravdy, vyznávanie správnych zásad, bránenie svojho názoru, ako aj opísanie váženého človeka. Nepravdovravný, klamár, človek hodný pohrdania sa opisuje názvom chochano. Samozrejme klamstvo voči gadžovi nie je považované za zlé, ba naopak ja prejavom chytrosti a schopnosti a je hodnotené pozitívne. „ (Bartosz, 2004, s.182)

Horváthová túto problematiku otvára takýmto spôsobom: „Magické praktiky ktorých cieľom bolo zabezpečiť úspech krádeže, poznáme aj z územia Slovenska. Názor na krádež bol obsiahnutý aj v prísaznej formule, podľa ktorej ak dotyčný nehovoril pravdu, nech sa mu „... žiadna krádež, žiaden obchod, žiaden kšeft nepodarí. „ (Horváthová, 1964, s. 221) Na základe týchto skutočností nám môžu byť jasné fakty vo vnímaní pravdy z pohľadu Róma a neróma.

Ak by sme sa chceli zamerať na hrdosť cez vlastnú identitu Rómov, tak Stojka a Pivoň to vidia i takto: „ Vlachike roma, alebo olašský Rómovia prišli na územie dnešného Slovenska neskôr ako verejnosti viac známa komunita neolašských slovenských Rómov –Rumungrov. Dostali sa sem až po zrušení otroctva na Balkáne v 19. storočí. Pre usadených a domestikovaných Rumungrov v Uhorsku boli práve tak neznámi ako pre nerómske obyvateľstvo. Mali odlišné zvyky, spôsoby aj jazyk. Živili sa kováčstvom, handlovaním s koňmi, kotlárstvom... Dodnes sa považujú za pravých Rómov, dodržiavajú staré tradície a nami Rumungrami pohrdali.“ (Stojka- Pivoň, 2003, s.3)

Z pohľadu poľských Rómov očami Bartosza je to takto: „Rómske skupiny v Poľsku nie sú uchránené od vzájomných amniozít. Vo všeobecnosti si každý predstaviteľ danej skupiny myslí, že my lepší Rómovia, my sme tí praví Rómovia a poukazuje na jazykové chyby

predstaviteľov iných skupín alebo na zvláštne rozdiely pristupovania k rómskym zákonom. ,, (Bartosz, 2004, s.90)

Toto ponímanie a postoj je možné hodnotiť ako vysoko chvályhodné, pretože zo strany majority toto nie je natoľko výrazné, priam vôbec.

4. MARGINALIZOVANÉ RÓMSKE KOMUNITY A RÓMSTVO V NEGATÍVNYCH KONOTÁCIÁCH

Príčiny negatívneho vzťahu majoritnej spoločnosti voči príslušníkom rómskeho etnika môžeme hľadať vo viacerých faktoroch. Historické okolnosti ich príchodu a spôsobu pobytu na území už pred tým obývanom, spôsoby ich obživy a hľadania si zamestnania, cesty ich začleňovania sa do štruktúr hospodárskych jednotiek obcí a širšieho okolia, poskytovanie lacnej nekvalifikovanej pracovnej sily, odmeňovanie v naturáliách, na druhej strane spôsob života a stav vedomia majoritnej spoločnosti. To všetko spolu pôsobilo pri utváraní si obrazu a vzťahu obyvateľov k rómskym etnickým spoločenstvám. Hubschmanová reálnu odlišnosť Rómov popisuje takto: “ Reálna odlišnosť Rómov korení v ich odlišnom historickom vývine. Niektoré historické odlišnosti medzi etnikami splyvajú s odlišnosťami odvodenými zo sociálno – ekonomickej stratifikácie. Ak v súčasnosti konštatujeme nízke sociálne postavenie rómskeho etnika ako jeho odlišnosť, odvíja sa toto od ich historického postavenia etnickej kasty, ktorá primárne v dôsledku rigidnej monoprofesnosti a historicky aj v dôsledku vzťahov s makrosocietou iných národov sa nemohla triedne diferencovať. Hubschmanová (1989, In Mann, 1992, s.32) Ak by sme chceli otvoriť problematiku marginalizovanosti, tak môžeme vychádzať z definície Strieženca, kde on pod pojmom marginálny rozumie toto: “ označenie jedinca alebo skupiny, ktorí súčasne príslušia dvom, alebo viacerým skupinám s odlišnými sociálnymi a kultúrnymi normami(imigranti, ktorí sa nevzdávajú vlastných národných tradícií a nie sú schopní nájsť si miesto v novej spoločnosti).“ (Strieženec, 2001, s. 111) Ak si priblížime prvky tejto definície, je nám z nej jasné, sem patrí aj dlhodobý problém našej rómskej minority, pretože tieto prvky spĺňajú kritéria našich rómskych ,segregovaných osád. Rómske

osady môžeme označiť ako priestorovo segregované komunity s nedostatočnou medzi etnickou komunikáciou, absentujú tu širšie sociálne vzťahy medzi majoritou a minoritou, preto aj sociálna identita obyvateľov rómskych osád, aj proces socializácie, sú nenaplnené. Celoživotný proces sociálneho učenia, zostáva u Rómov osadách obmedzený, priam uzavretý v danom priestore vlastnej komunity, v predpísaných vzorcoch myslenia správania i konania. (Lehoczká, 2006)

Ak by sme mali vychádzať z týchto skutočností, tak môžeme posúdiť, že Rómovia mnohokrát vylúčený zo spoločenského, občianskeho, či už ekonomického či sociálneho života. Mohli by sme konštatovať, že je to aj preto, že žijú v prostredí, ktoré je predurčené negatívnymi vplyvmi v podobe absentovania aspirácií, anticipačných cieľov. Práve preto, by sa v segregovaných osadách dali využívať tradičné prvky romipenu, ktoré by mohli slúžiť, ako motivácia a spojka medzi „vonkajším svetom, svetom mimo komunity“.

Aj pre tieto skutočnosti sú mnohokrát Rómovia, rómstvo ich kultúra, život, zvyky, tradície ... ponímané ako čosi nie práve najhodnotnejšie, sú často krát postavený do zlého obrazu svetla. Sú priam tak povediac hádzaní do jedného vreca. Toto popisuje aj Bartosz: „Podobne sa v procese utvárania obrazu „svojho“ či „iného“ prenášajú individuálne vlastnosti alebo neresti jednotlivca na všetkých príslušníkov danej etnickej skupiny (národa) . Osvojené etnické stereotypy potom využívame v situáciách, kedy sa stretávame s príslušníkmi „cudzej“ skupiny.“ (Bartosz, 2004, s. 6) V rámci porovnania, Rómov a majoritnej spoločnosti, by sme ale aj tak mohli hovoriť o lepšom postavení majority, pretože ako aj uvádza J.M. Barosso na Európskom rómskom summite v Bruseli, že:“ Rómovia v dôsledku sociálneho vylúčenia nezačínajú na rovnakej úrovni ako väčšinové obyvateľstvo (napr. v oblasti zamestnania alebo vzťahu k bývaniu.“ (Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky sa zúčastnil Európskeho rómskeho summitu v Bruseli, 2010)

Aj napriek tomu nachádzame mnoho stimulov, ktoré môžu vyzdvihovať Rómov a ich postavenie, cez ich kultúru, cez ich rómstvo - romipen. Rómovia sa od ostatného obyvateľstva odlišujú svojimi etnickými, kultúrnymi, sociálnymi a ekonomickými charakteristikami. (takto najčastejšie vymedzuje majoritná spoločnosť Rómov). Nie je dôležité hľadať len to zlé, treba vychádzať z ich inakosti, v ktorej môžeme vidieť, veľké pozitívum v minulosti, dnes a treba to podporovať aj v budúcnosti, vidieť v tom cestu pre hľadanie úspechu, no mnohokrát možno nie celkom jednoduchú.

K širokému rozmeru rómskej kultúry, ktorá by mohla byť tým správnym vodítkom k úspechu v tejto problematike, sa Snopko vyjadruje takto:“ Rómovia sú si vedomí sily svojej kultúry, ktorú chcú zachovať . Tu potrebujem zdôrazniť, že nie len chcú, ale si ju aj zachovávajú. Pretože málokterá etnická skupina, alebo málokterý národ má tak hlboko zakorenenú vlastnú identitu ako oni. Rómska kultúra a životný štýl, spočívajú v súbore rôznych prvkov, s dôrazom na rodinu a významná a silná je ich vnútorná solidarnosť.“ Snopko (1990 In Mann, 1992,s.11)

Bolo by vhodné vyzdvihnúť pozitívne prvky rómstva ako sú hudba, tanec, remeslá..., ktoré predstavujú množstvo predpokladov pre úspešnú participáciu v spoločenskom živote, v integrácii. Verejnosť ich nepozná pretože, obraz rómstva je viac menej spájaný, len s dôsledkami marginalizácie, ktoré sú väčšinou v majoritnom okolí považované za vlastnosti Rómov, s ktorými sa už rodia (asociáli, neprispôsobiví ...)

Pochopenie odlišnosti Rómov a uznanie ich práva na odlišnosť z pohľadu majoritnej spoločnosti, by sa mohol javiť ako skúšobný kameň etnickej tolerancie, no ľudia vychovávaný a žijúci dlhodobo v ideológii rovnakosti, ťažko prijímajú nové učenie sa tolerantnosti, preto by sme za dôležitosť mohli považovať aj samo presadzovanie sa rómskeho etnika, či už to je cez vzdelanie, či politické presvedčenie a tým vyzdvihnúť ich jedinečnosť.

5. RÓMSTVO–ROMIPEN V SÚČASNEJ VEREJNEJ MIENKE V POZITIVNYCH KONOTÁCIÁCH

V tejto kapitole by sme zdôrazniť sociálnu skúsenosť Rómov, ktorí vďaka svojmu rómstvu a súboru zásada a noriem socio – kultúrneho správania podľa rómstva, dokázali prežívať v nepriaznivom vonkajšom prostredí (prostredí iracionálnych predsudkov, stereotypov, diskriminácie, fyzických trestov, vytlačania na okraj spoločenského života, dlhé stáročia trvajúca stigmatizácia, vrcholiaca genocídou ako konečné riešenie rómskej otázky, či otázka „anticigánizmu“.

Lehoczká popisuje sociálnu skúsenosť Rómov takto: „Majoritná populácia si uvedomovala odlišnosť Rómov či už v ich výzore, jazykovom prejave, v oblečení, v nomádskom spôsobe života, v magických a animistických prvkoch ich kultúry. Začalo projektovanie „iného“ ako nebezpečného prvku pre miestne obyvateľstvo. Ochranu získavali Rómovia len vďaka výkonu svojich tradičných remesiel a povolání, ktoré predstavovali predovšetkým hudobníctvo a kováčstvo. Prostredníctvom nich sa dostávali pod ochranu panovníkov, vrchnosti a miestnych obyvateľov, ktorí tieto ich služby potrebovali. „ (Lehoczká – Haburajová, 2006, s.64)

Z tohto nám môže byť jasné, že Rómovia dokázali prežiť aj vďaka romipenu: svojej kmeňovej, rodovej rodinnej súdržnosti, spolupatričnosti, svojmu duchovnému životu, spojenému s obyčajovým právom a etikou nepísaných rodových zákonov a ich dodržiavania.

Toto zdôrazňuje aj Hivešová-Šilanová v článku Kultúrne aktivity Rómov:“ Rómovia patria do dnes k národom, ktoré si národnú kultúrnu identitu uchovávajú. Ani tento jav však nie výsledkom potreby národne sa identifikovať, ale iba prirodzeným duchovným sebazáchovno – obranným reflexom. Svoju rómsku identitu – romipen - vnímajú Rómovia nadnárodne a ako rómsky národ sa identifikujú celosvetovo, voči majorite sa v jednotlivých štátoch prezentujú občiansky. K takému správaniu ich však donútila majorita práve metódami „prevýchovy“ . Práve od otázok identity sa odvíja kultúra a

umenie Rómov, ktoré sú odrazom duchovného sveta jej tvorcov, kde sa ako v jedinej sfére svojho konania môžu naplno a slobodne prejavíť. „ (Kultúrne aktivity Rómov, 2010)

Z pohľadu majoritnej spoločnosti sú Rómovia určite pozitívne hodnotení z pohľadu umeleckého a to hlavne musíme spomenúť rómsku hudbu, ktorá bola u Rómov zamestnaním, ktorým dosahovali relatívne najvyššiu hospodársku úroveň. Aj dnes má rómska hudba široký priestor pre svoje uplatnenie. Môžeme sem môžeme zahrnúť Kmeľoband, Vieru Bílu, Gypsy Kings, Jána Bekyho Mrenicu a jeho orchester zvaný Diabolské husle, Idu Kellarovú, istambulský orientálny súbor, Andro drom... Významnú úlohu má aj založenie jedinečného rómskeho profesionálneho divadla Romathan v máji v roku 1992.

Tradiície Rómov nám približuje aj rómsky hubobný festival Terňipen v Stakčíne pri Snine :“ Pozrite sa čo vieme – ale: „ Vnímajte našu krásu, našu eleganciu a vznešenosť.“ (Mimočodom táto súčasť pohybu a gesta je Rómom absolútne prirodzená, podobne ako závideniahodný gazelí pohyb afrických bežkýň). Navyše vstúpil zámer režisérky potvrdiť, že vzájomné spoznávanie sa odlišných kultúr neznamená len pasívne pozeranie sa na akceptáciu, ale aktívny vstup do týchto kultúr – ich ochutnanie na vlastnej koži, na vlastných hlasivkách.“(Festival v znamení ohňa a umeleckého citu, 2010)

Tento festival je prezentovaný hudbou, tancom a rómskou poéziou, čo ozrejmuje rómstvo – romipen.

Európske kovácke sympóziu, je to celoeurópske stretnutie Rómom zaoberajúcich sa kováckym, korytárskym, remeslom, ktoré sa koná v obci Dunajská Lužná.

Zúročuje sa tu mnohoročná tradícia Rómov, ich šikovnosť, chcenie, zachovať tradíciu svojich prapotomkov.

Optikou Denisy Havrľovej, ktorá sa zúčastnila Európskeho rómskeho sympózia kováčov malo podľa nej takýto priebeh, čo zdôrazňuje v článku V Dunajskej Lužnej vďaka Rómom kováčstvo nikdy nezanikne: „ Na treťom ročníku Európskeho rómskeho kováckeho

sympózia sa stretli ľudia, ktorí milujú svoje remeslo, majú ho v rukách, nosia ho vo svojich tvárach, usmievajú sa na svoje pracovné náradie, láskajú drevo pohľadom... Kováči kujú a do každého buchnutia kladivom dávajú toľko lásky, až sa chladné železo premení na ružu, podkovu a iné krásne veci. A tak tomu bolo aj na kováčskom sympóziu v Dunajskej Lužnej. (V Dunajskej Lužnej vďaka Rómom kováčstvo, nikdy nezanikne, 2010)

Z pohľadu rómskej krásy by sme mohli spomenúť celoslovenské prehliadky kráľovien krásy aj k tejto zmene došlo vlastne po roku 1989, čo Hivešová – Šilanová prezentuje takto: „ Intenzita takýchto prezentácií bola prirodzenou reakciou na ich dovtedajší duchovný útlak a Rómovia prezentovali to čo udržiavalo pri živote ich národnú identitu.“ (Hivešová – Šilanová (In 2001, Vašečka et al. 2002)

Ak sme toto chceli hodnotiť cez vzdelanie, dôležitú úlohu tu zohráva aj náš ústav, pretože vychováva nie len Rómov, ale vysokým percentom sa na štúdiu podieľame aj my nerómsky študenti. Získavame nové informácie, poznanie, pohľady, na Rómov ich kultúru, ktoré boli do teraz pre nás „tabu“. Práve my môžeme byť spojením medzi rómskym a nerómskym svetom, môžeme ponúknuť ruku pri riešení problematiky rómskej otázky, ktorá je už aj dnes dosť páľčivou tematikou, no a v budúcnosti bude ešte viac, preto vidím vysoké opodstatnenie v našej študijnej problematike.

Prepojením pozitív romipenu a pochopením čo romipen vlastne znamená, by sme mohli povedať, že mohlo dôjsť aspoň k čiastočnému riešeniu rómskych problémov. Tieto celospoločenské podujatia a štúdium rómskej kultúry, by mohli dať správnu pôdu, pre spoznávanie Rómov a majoritnou spoločnosťou a tým by sa pozitívne rómstvo mohlo utvrdzovať.

5.1 Pomáhajúce profesie a možnosť revitalizácie pozitívneho rómstva.

V tejto subkapitole by sme chceli vyjadriť význam pomáhajúcich profesií v sociálnej práci pre udržanie a podporenie pozitívneho rómstva.

Jandourek označuje týmito slovami pomáhajúce profesie (helping profession): „takto by sme mohli označiť povolania zamerané na pomoc človeku, ktorý sa nachádza v určitej núdzi, ale aj pre pomoc zameranú na optimálny rozvoj človeka, jeho bio – psycho – sociálnych potrieb. Ide tu najmä o lekárov, sestry, psychológov, psychoterapeutov – zdravotnícky personál, sociálnych pracovníkov, učiteľov a pod. Dôležitá je tu hlavne úloha pomáhajúceho. Sú ohrození vysokou mierou stresu, z čoho často u nich dochádza k tzv. Vyhoreniu (bourn – out).“ (Jandourek, 2001, s.65)

Hlavnou úlohou týchto povolaní je pomáhať ľuďom. Na rozdiel od ostatných povolaní, môžeme konštatovať, že tu hrá dôležitú úlohu ľudský vzťah medzi pomáhajúcim profesionálom a jeho klientom. Pacient potrebuje veriť svojmu lekárovi a cítiť ľudský záujem od svojej ošetrovateľky, žiak si chce vážiť svojho učiteľa, klienti by radi dôverovali svojej sociálnej pracovníčke. Hlavným nástrojom pracovníka je tu jeho osobnosť, tento vzťah by mal byť založený na vzájomnej dôvere a úcte z oboch strán.

Ak by sme mali vychádzať z týchto poznatkov, mohli by sme usúdiť, že pomáhajúce profesie by mohli napomôcť udržať pozitívne rómstvo v marginalizovaných rómskych komunitách. Aktívne podporovať ich pocity spolupatričnosti vo vlastnej komunite, podpora v udržiavaní ich pozitívnych tradícií rómstva – romipen.

Ak sme to chceli viesť cez rolu učiteľa - pedagóga, Piťo s Piťovou to vidia takto:“ Pedagóg, učiteľ je odborník v pedagogike, jeho úlohou je zaoberať sa výchovou ako činnosťou formujúcou osobnosť človeka.“ (Piťo, Piťová, 2000, s.481)

Takže pedagóg by mohol byť nápomocou hlavne v riešení, otázok vzdelania, ktoré otvárajú v živote nové okno pre rozvoj osobnosti a

zároveň, nové možnosti v živote. Nemalo by to fungovať len na báze, vykonávania administratívnej práce, čo znamená, že učiteľ by sa mal hlbšie zaoberať riešením otázok, čo ako a prečo nefunguje školská dochádzka, prečo nemajú deti vzťah k učeniu. Hľadať možnosť ako vyvolať opak, toho čo je dnes obrazom v školách(záškoláctvo, apatia a nezáujem o učenie), dať deťom pozitívny štart do nasledujúceho života, tým podporiť a zdôrazniť výnimočnosť rómstva v oblasti remesiel, hudby...

Dôležitá tu je aj práca zdravotníckeho asistenta, či sestry, ktorú by sme na základe informácií z článku Práca sestier, mohli definovať, asi takto: „Práca sestier je profesia zameraná na asistenciu jednotlivcom, rodinám a komunitám dosiahnuť, udržať a obnoviť optimálne zdravie a fungovanie. Moderné definície práce sestier ju definujú ako vedu s fókusom(cieľom) na propagáciu kvality života – ako to definujú osoby a rodiny i ch životných skúsenostiach od pôrodu až do konca života.“ (Práca sestier ako profesia, 2010)

Spravidla sa často môžeme dozvedieť, že aj nesprávna životospráva Rómov prispieva k zvýšenej chorobnosti, chronickým ochoreniam v rómskej populácii, čoho faktorom je aj chudoba. No v porovnaní s minulosťou v tom veľký rozdiel nie je, pretože aj Horváthová to popisuje takto: „Nízka hospodárska, ba čiastočne aj kultúrna úroveň sa odrazila aj v skutočnosti, že Cigáni nepoznali žiadne diétne jedlá, vhodné pre malé deti, chorých a starcov. Matky síce kojili deti do 2 – 3 rokov, avšak už asi od 6 mesiacov ich zvykali na bežnú stravu, ktorú spočiatku najprv samé rozžuvali. Cigáni nepoznali ani príležitostné jedlá, najmä nie obradové.“ (Horváthová, 1964, s. 242)

Tento nedostatok by sme mohli spojiť s hrdosťou Rómov kde, čo znamená, že rodičia by mohli byť vedený k príkladnej starostlivosti o svojich potomkov o seba, tým prevziať zodpovednosť za vlastné zdravie. Zároveň zlepšenie situácie zdravotného stavu rómskeho obyvateľstva, ktoré je ovplyvňované nielen socio - ekonomickými podmienkami, ale aj úrovňou ich vzdelania, dostupnosťou či prístupom k zdravotníckym službám. Odzrkadliť by sa to mohlo v tom, že by to z pohľadu hrdosti mohlo pôsobiť na ostatných členov komunity ako

pozitívum a to vyzdvihnúť dôležitosť. No a keďže sme reflektovali na to že hrdosť je jedným z pravidiel romipenu, mohli by sme to vidieť ako úspešnú a pozitívnu cestu do budúcnosti.

Nemalú úlohu zohráva aj rola sociálneho pracovníka, ktorého by sme mohli podľa Strieženca definovať: „Osobnosť sociálneho pracovníka sa odvíja od kvalitného vzdelania, sociálneho rozhradu, integrovaného súhrnu povahových čŕt – poctivosť, spravodlivosť, pravdovravnosť, pracovitosť, vzbudzovanie dôvery ľudí) profesionálnych predpokladov a schopností, schopnosti komunikácie s klientom, inštitúciami a spoločenskými organizáciami.“ (Strieženec, 1999, s.102)

Ak by sme chceli využiť tieto osobnostné predpoklady sociálneho pracovníka, môžeme smerovať k utvrdeniu rómstva cez riešenie ich životnej situácie, ich rodiny, skupinovú činnosť zameranú na rozvoj a aktivizáciu komunity s cieľom eliminácie negatívnych javov v nej a zlepšenie kvality života jej členov. Tým by sa mohli zachovávať vzťahy v tradičnej rómskej rodine, zároveň by sa tu zobrazovali pocity spolupatričnosti v komunite a obrazu ktorý komunita vytvára pre okolie majoritnej spoločnosti.

6. PROJEKT PRIESKUMU

V empirickej časti našej práce predkladáme projekt prieskumu, ktorý sme zamerali na reflexiu prvkov rómstva („romipen“) v živote lokálneho spoločenstva Rómov v obci Kunová Teplica. Projekt prieskumu obsahuje na základe kvalitatívne zvolenej metodológie vid'. Gavora spracovanie empirickej časti práce, kde sme si vytýčili úlohu splniť v nej požadovanú metodologickú postupnosť. Ako prvé stručne vymedzíme aktuálnosť danej tematiky resp. jej spoločenské východiská. (Gavora, 1996)

Rómstvo ako významný prvok kultúrnej identity Rómov sa dostáva do popredia v spoločenskom i špecificky v romologickom diskurze. Svedčí o tom napríklad aj skutočnosť, že slovenské predsedníctvo k medzinárodnému projektu Dekáda sociálnej inklúzie rómskej populácie na roky 2005-2015 si ako jednu zo svojich priorít stanovilo otázku identity Rómov. Poznávanie tradičných i súčasných prvkov rómstva je dôležité aj pre sociálnych pracovníkov a iných zástupcov v pomáhajúcich profesiách, keďže participujú na rómskej agende a rómske komunity sú vo viacerých aspektoch cieľovými skupinami sociálnych intervencií. Skúmanie resp. reflexia romipenu nám umožňuje a dáva odpoveď na základné otázky: „kým sú Rómovia“, „ako ich poznajú iné spoločenské skupiny“, „je rómsky problém problémom etnickým alebo sociálnym?“ a množstvo iných podobných otázok súvisiacich s touto tematikou.

6.1 Ciele prieskumu.

Naša diplomová práca sa vo svojej úvodnej časti (teoretická časť) zaoberá najmä definíciou pojmov potrebných k analýze nami zvolenej tematiky, ďalej je to pohľad na tradičnú rómsku kultúru, vo vzťahu k rodine, rodinnému životu, prepojenie súhrnného prehľadu prvkov tradičnej rómskej kultúry, tradícia Rómov optikou ich diferenciácie, konkrétny prierez niektorými prvkami rómskej kultúry a posúdenie života aj marginalizovaných Rómov v pozitívnych a negatívnych konotáciách.

Na základe týchto teoretických skutočností by sme si mohli postaviť viac otázok: Dodržiavajú Rómovia rómstvo, alebo vo väčšinovej miere prevzali prvky kultúry majoritnej spoločnosti? Čo tieto skutočnosti ovplyvňuje, či môže ovplyvňovať? Je možný návrat k obnoveniu prvkov tradičnej rómskej kultúry u Rómov resp. pozitívnych prvkov rómstva tak, aby boli nápomocné pri prekonávaní výraznej marginalizácie najmä v segregovaných spoločnostiach.

Úlohou respektíve cieľom nášho prieskumu bolo zistiť, reflexiu rómstva- romipen v nami zvolenej lokalite Kunová Teplica so zastúpením marginalizovaných spoločností.

Medzi čiastkové ciele môžeme zahrnúť tieto:

C1: Zistiť reflexiu rómstva a jej praktizovanie v nami zvolenej lokalite.

C2: Zistiť čo by pomohlo k revitalizácii rómstva a prekonaniu rezignácie komunit.

C3: Zistiť či by Rómovia mali záujem spolupodieľať sa na obnovení prvkov tradičnej rómskej kultúry a hľadať spôsob jej revitalizácie.

Aj napriek tomu že pri použití kvalitatívnych metód výskumu nie je presne stanovené, že musia byť hypotézy, predsa sme ich len vymedzili, a to v nasledovnej podobe.

H1 : Predpokladáme , že rómstvo a jeho zložky budú ponímané v pozitívnom slova zmysle.

H2 : Predpokladáme, snahu a iniciatívu v udržaní pozitívneho rómstva.

H3 : Predpokladáme, hrdosť Rómov na ich identitu, príslušnosť.

H4 : Predpokladáme, negatívne postoje zo strany majority voči Rómom a ich postojom.

Na základe teoreticky nadobudnutých vedomostí a zámeru nášho empirického projektu sme si stanovili základné kľúčové otázky pre interview. Predkladáme ich v nasledovnom prehľade:

1. Ste hrdý, hrdá na to, že ste Róm, Rómka?
2. Čo si myslíte , že sú na to hrdí aj ostatní Rómovia?
3. Viete čo znamená rómstvo – romipen?
4. V čom vidíte výhodu, že ste Róm, Rómka?
5. Myslíte si, že sa tradície a kultúra Rómov v poslednej dobe zmenili?
6. Ako by bolo podľa Vás možné tradičnú rómsku kultúru podporiť?
7. Boli by ste ochotný pomôcť pri tejto podpore?
8. Myslíte, si že by podpora rómstva, bola prospešná pre Rómov?
9. Ktoré rómske zvyky a tradície dodržiava Vaša rodina?
10. Ktoré rómske zvyky dodržiavali Vaši predkovia?
11. Sú vo Vašej obci a jej blízkosti rómske kultúrne podujatia?
12. Myslíte si, že pozitívne prvky tradičného rómstva by mohli pomôcť pri zlepšovaní výchovy detí vo Vašej komunite?
13. Myslíte si, že tradičné dobré rodové a rodinné vzťahy medzi širším príbuzenstvom, solidarita a súdržnosť rómstva sa v súčasnosti už úplne vytratila, alebo skôr len oslabil?

14. Zaujímali by Vás a zúčastňovali by ste sa na podujatiach v komunitnom centre, ktoré by sa venovali tematike tradičných prvkov rómstva a toho, čo tvorí históriu Rómov?

6.2 Metódy prieskumu.

V našom prieskume sme sa zameriavali na marginalizovaných Rómov žijúcich v obci Kunová Teplica, kde sa v súčasnej dobe nachádza málo pôvodných rómskych rodín, v rámci aktuálnej migrácie. Skúmali sme ponímanie rómstva ako takého – pohľad na neho zo strany Rómov ako ich základnú tradičnú kultúrnu hodnotu, jeho aplikáciu v medzi Rómami, možnosti jeho uplatnenia sa v spoločenskej rovine, jeho očakávania zo strany Rómov, v rámci preferencie romipenu v danej lokalite.

Po dlhodobom zvažovaní, sme dospeli k názoru, že najvhodnejšia kvalitatívna metóda pri tomto výskume by mohla byť interview-rozhovor v pološtruktúrovanej forme, kedy sme si stanovili určité kľúčové otázky a ponechávali sme priestor pre voľné rozprávanie participantov prieskumu. Pre utvorenie uceleného obrazu, v čom vlastne interview spočíva sme použili myšlienky Gavoru: „ Slovo interview je anglického pôvodu a je zložené z dvoch výrazov, inter znamená medzi a view znamená názor, alebo pohľad. Keďže je postavené na inter personálnom kontakte, jeho úspešnosť závisí od nastolenia raportu výskumníkom, Raport znamená nadviazanie priateľského vzťahu a vytvorenie otvorenej atmosféry. Obsahom interview sú otázky a odpovede. Používajú sa uzavreté, polo uzavreté a otvorené otázky. Avšak vzhľadom na to, že interview umožňuje voľnosť a pružnosť, ktorú dotazník nemá, dáva sa v ňom prednosť otvoreným otázkam pred uzavretými. V priebehu interview môže

výskumník otázku preformulovať. Keď sa mu zdá, že respondent nedostatočne odpovedal, môže požiadať o vysvetlenie odpovede, môže klásť dodatočné otázky. Interview môže byť štruktúrované, polo štruktúrované, alebo neštruktúrované.

1. Štruktúrované - znamená, že otázky a alternatívy odpovedí sú pevne dané.

2. Neštruktúrované- umožňuje plnú voľnosť odpovedí.

3. Polo štruktúrované – respondentovi sa ponúknu alternatívy odpovedí, ale potom sa ešte od respondenta žiada objasnenie, alebo vysvetlenie.“(Gavora,1996, s. 87)

Ak by sme sa zamerali na Strieženca, tak on to definuje týmito slovami. „Spôsob získavania sociálno – psychologických informácií pomocou rozhovoru. V sociálnej práci ho využívame ako osobitnú metódu na získavanie informácií na základe verbálnej komunikácie. Rozlišujeme dva druhy interview voľné (neobmedzované témou a formou rozhovoru) a štandardizované (formou podobné ankete s uzavretými otázkami). Počas rozhovoru sa dostávame do situácie:

1. klient vie, prečo konal.

2. klient nemá informáciu o príčinách svojho konania.

3. cieľom je získať symptomatickú informáciu, hoci klient ju za takú nepovažuje.“ (Strieženec, 1996, s. 84)

Výber prieskumnej vzorky

Výskum sme uskutočnili v obci Kunová Teplica, okres Rožňava. Rómovia tu žijú v osade pod „Veľkým vrchom“, zároveň aj spoločne s ostatnými obyvateľmi v obci. Naša prieskumná vzorka mala 6 participantov v zmiešanej kategórii (ženy, muži) vo veku od 32 do 87 rokov.

Obec sa nachádza vo Východoslovenskom (Košickom) kraji v gemerskej časti Slovenského Rudohoria 19 kilometrov na juhozápad od okresného mesta Rožňava. Nachádza sa v údolí potoka Štítnik medzi planinami Plešivec a Koniar. Leží v malebnej doline nad ktorou sa prudko dvíha Plešivecká planina so vzácnymi podzemnými vápencovými jaskyňami, priepasťami a vyvieraczkami. Kde prvé zmienky o Rómoch sú známe z roku 1731, keď tu žili dve rodiny Dongo a Tirko. Stoličné hlásenia uvádzajú, že to boli pracovití ľudia, ktorí sa zaoberali kováčstvom, železiarstvom, zberom lesných plodín, neskôr poľnohospodárstvom niektorí aj hudbou. Cigáni – Rómovia spočiatku bývali pod stanmi, neskôr v 19. storočí si zriadili osadu po Veľkým vrchom, kde si postavili domy z válkov, ba aj kameňa, len niektoré rodiny bývali v drevených plechových chatrčiach.

V spolupráci s respondentmi nebol žiaden medzník, pretože, zvolená lokalita je nám dostatočne známa a tak isto aj respondenti ktorý tvorili výskumnú vzorku. Obec má 668 obyvateľov, z čoho je 301 Rómov. Vajda tu i napriek snahe vedenia obce nebol zvolený. Čo sa týka zloženia obyvateľstva, tak pôvodného rómskeho obyvateľstva je tu málo, je tu viac Rómov, ktorý sa sem prisťahovali z okolitých obcí a to z toho dôvodu, že obec čiastočne stratila na svojom postavení z úbytku pracovných možností na okolí. Niekedy tu obyvateľov zamestnávali Slovenské magnezitové závody, väčšiu časť obce, vrátane širokého okolia). Prevažná väčšina obyvateľstva tu pracuje v rámci verejno - prospešných prác, alebo cestujú za prácou do okolitých krajín, ktoré ponúkajú možnosť zárobku.

Týmto by sme mohli, povedať, že túto lokalitu poznačila chudoba. Odzrkadlilo sa to i u majoritnej spoločnosti, pretože v prevahe tu

bývajú skôr obyvatelia staršieho veku. Rómsky obyvatelia bývajú väčšinou v domoch, ktoré prekúpili po pôvodných obyvateľoch obce. Nie všetky ale spĺňajú kritériá štandardného bývania, preto obec plánuje výstavbu sociálnych bytov pre sociálne slabšie rodiny. Obec má kanalizáciu, vodu a je čiastočne plynofikovaná.

Postupy – procedúry.

Formou polo štruktúrovaného rozhovoru sme realizovali prieskum v nami zvolenej lokalite. Priebeh prieskumu by sme mohli rozdeliť do niekoľkých etáp a to nasledovne.

1. Etapa : zhromažďovanie všeobecných informácií- štúdium literatúry zaoberajúcej sa uvedenou problematikou – realizácia v decembri 2009, zamýšľanie sa nad otázkami rozhovoru,cielené návštevy participantov s účelom zlepšenia kontaktu medzi participantom a skúmajúcim pred samotným zberom empirických údajov, ktoré prebiehali v mesiaci január.

2. Etapa : Zber empirických údajov nahrávaním na zvukový záznam (diktafón), počúvanie zvukových záznamov a prepis jednotlivých údajov, v mesiaci marec 2009.

3. Etapa : Spracovanie a vyhodnocovanie získaného materiálu formou rozhovoru – marec 2009.

4. Etapa : vykonanie zovšeobecnenia výskumného materiálu, spracovanie záverov.

Použité metódy.

V etape analýzy získaných údajov nahrávaním na diktafón, sme následne počúvali získaný zvukový materiál. Náš prieskum mal šesť rozhovorov od šiestich respondentov. Následne prebehlo škálovanie dát, podľa rovnakej obsahovej kategórie, čím sme sa usilovali zo zozbieraného materiálu vytvoriť vhodné typy kategórií. Čo Gavora popisuje takto: „ Po skončení interview získal výskumník veľký počet

odpovedí. Jeho prvou úlohou je uskutočniť, prvotnú kategorizáciu dát. Usiluje sa zoradiť odpovede do širokých kategórií. Obyčajne pri tom postupuje tak, že číta odpovede a priraduje k nim kódy (čísla, písmená). Každý kód znamená jeden typ odpovede. V druhej, resp. ďalších etapách prvotné kategórie delí do menších celkov. Týmto spôsobom získava jemnejší obraz o zisťovanej problematike.“ (Gavora, 2006, s.95)

Na základe týchto skutočností sme prepísali a prehodnotili informácie nášho prieskumu a dospeli sme k týmto interpretovaným skutočnostiam.

7. VÝSLEDKY

Na základe najviac sýtených položiek našich rozhovorov, sme výsledky nášho prieskumu rozčlenili do jednotlivých kategórií a subkategórií.

Vymedzenie kategórií

1. Kategória – Rómstvo jeho znalosť a ponímanie 1.1 optikou kladných prvkov rómstva 1.2 optikou negatívnych prvkov rómstva
2. Kategória – Obnova a podpora rómstva 2.1 politická rovina 2.2 občianska rovina
3. Kategória – Vízia v prospech a úspešnosť cez rómstvo 3.1 z pohľadu vízie napredovania 3.2 z pohľadu rezignácie
4. Kategória – Prierez jednotlivými zložkami kultúry Rómov. 4.1 odraz prítomnosti prvkov rómstva 4.2 odraz neprítomnosti prvkov rómstva

Použitím výskumnej metódy rozhovoru sme zistili, že v prvej kategórii, v ktorej sa odráža rómstvo a jeho ponímanie, sa vo výberovej vzorke, najviac zvýraznila optika pozitívnych a negatívnych prvkov rómstva – romipenu.

1.1 optikou pozitívnych prvkov rómstva

1.2 optikou negatívnych prvkov rómstva

Druhá kategória obnova a podpora rómstva, bola najviac sýtená v politickej a občianskej rovine.

2.1 politická rovina

2.2 občianska rovina

Tretia kategória vízia v prospech a úspešnosť cez rómstvo, sa prejavila z pohľadu vízie napredovania a z pohľadu rezignácie v rómstve.

3.1 pohľadu vízie napredovania

3.2 z pohľadu rezignácie

Vo štvrtej kategórii, ktorú sme nazvali prierez jednotlivými zložkami kultúry Rómov, sa nám zobrazila prítomnosť, či neprítomnosť prvkov kultúry Rómov v nami zadanej lokalite.

4.1 odraz prítomnosti prvkov rómstva

4.2 odraz neprítomnosti prvkov rómstva

Z najviac výrazných segmentov nášho prieskumu, sa dostávame k prehodnoteniu nami stanovených hypotéz.

Keďže sme si stanovili prvú hypotézu v takejto rovine : Predpokladáme, hrdosť Rómov na ich identitu, príslušnosť ,tak môžeme zhodnotiť, že na základe získaných výsledkov v našom prieskume v prvej kategórii, že sa nám hypotéza potvrdila v subkapitole optikou pozitívnych prvkov rómstva, a to tým že respondenti prejavili pozitívny postoj k samotnému rómstvu, Rómom a ponímaniu týchto súvislostí.

Ak by sme mali hodnotiť hypotézu č. 2 tak jej znenie je takéto: „Predpokladáme, že rómstvo a jeho zložky budú ponímané v pozitívnom slova zmysle“, toto tvrdenie sa nám odzrkadlilo v druhej kategórii, politickej rovine, pretože sa tu zobrazuje ekonomický, či politický motív v zmene tradičných hodnôt rómskej kultúry v nami zvolenej lokalite.

V hypotéze č. 3, ktorú sme formulovali takto : Predpokladáme, snahu a iniciatívu v udržaní pozitívneho rómstva, kde sa nám jej potvrdenie odzrkadlilo v občianskej rovine v 2 kategórii, čo sa preklenulo v snahe iniciatíve a náklonnosti respondentov udržať rómstvo.

Ako hypotéza č. 4 je: Negatívne postoje zo strany majority voči Rómom a ich postojom, sa nám utvoril obraz v prvej kategórii v optike negatívnych prvkov vnímania Rómov, kde by sme to mohli vsunúť prvok predsudku zo strany majority voči Rómom.

Zároveň uvádzame a prikladáme aj výber zopár textových segmentov, ktoré boli pre nás najviac emotívne a najviac výrazné.

V: Myslíte si, že by obnova a podpora rómstva, bola prospešná pre Rómov?

XY(ž,56):

Rómstvo, nerómstvo, veľmi ma to netrápi, skôr ma trápi to, že nemáme koruny.... muž síce robí, no čo z toho a aj tak za minimum, celý deň nie je doma s ničím mi nepomôže.....a si predstavte, že aj na sociálke mi povedali,, že len 100 eur dostanem, bo on robí, tak, kto už toto videl mi povedzte....majú pravdu tí, čo do roboty nikdy nechodili, veď sa neoplatí, je to tak..... nemáte nič nikto Vám nič nezoberie.... tu sa neoplatí ani snažiť, preto mi je dobre doma...ale aspoň ten muž dačo donesie, furt to je viac, ako keby sme obidvaja boli doma na sociálke.

V: Ktoré rómske zvyky a tradície dodržiava Vaša rodina?

XY (ž,56):

Ani žiadne...ide teraz jar tak budem zeleninu sadiť do záhradky, čo mi muž pripravil, porýľoval, keď som doma, že príjemné s užitočným spojím....asi to mám od svojej starej mamy, ona chodila pomáhať na polia, ľuďom v dedine...a potom jej za to dali doma upečený chlieb...joj akýže bol chrumkavý.

V: V čom vidíte výhodu, že ste Róm (ka)?

XY (m, 87):

No tak na toto vám rád odpoviem... akáže to rozdielnosť... všetci sme predsa rovnakí, rovnako sme prišli na svet a všetci sme len ľudia.... či nie?

8.DISKUSIA

Na základe prieskumom nadobudnutých skutočností sme, najviac sýtené odpovede nášho interview zdokumentovali v interpretácii výskumu. Zdokumentovali sme sem odpovede našich respondentov, na základe, ktorých sme náš prieskum rozdelili do kategórií a tie do subkategórií.

Interpretácia výsledkov

Legenda:

1. *údaj* – označenie prieskumníka: V

označenie pohlavia informanta: XY - informant

ž – žena

m - muž

2. *údaj* – vek

1.KATEGÓRIA- RÓMSTVO A JEHO PONÍMANIE.

- *optikou pozitívnych prvkov*

V: Ste hrdý (á) na to, že ste Róm (ka) ?

XY (m, 45) :

Jóóójjj tak to určite, však prečo by som sa za to mal hanbiť, aj mama aj otec boli Cigáni, aj moje deti, proste všetci,.... veď kto by sa za to hanbil,....ja isto nie...som na to hrdý.

XY (ž, 32):

No áno som Cigánka,.....komu by čo malo na tom vadiť, však to na mne vidno na prvý pohľad, či hádam nie?,.....farba, očí, vlasy to sa nedá schovať pod žiadne šatstvo a po pravde povedané by som nikde skrývať

ani nechcela,.....komu sa nepáčim nech sa na mňa nepozerá, však čo veď takto som pekná ha ha ha...

XY(ž,56) :

Viete čo, takúto otázku mi doteraz ani nikto nepoložil,..... no keď tak uvažujem, prečo by som nemala byť šťastnou, že som Cigánka, ozaj?,.....však ja ja v tom nevidím nič, zlé predsa, každý sme nejaký niekam patríme,.....však keď sa pozrieme okolo seba, však ľudí rôzneho výzoru, či národností je tu posledne mnoho,..... aj medzi bielymi jeden má vlasy blond, druhý, ryšavé a tretí ich má také čierne ako my Cigáni.

XY (m, 72) :

Nechcel by som byť „ biely“ som spokojný „ vo vlastnej koži „,..... nikdy by som to nenechal,.....takto je to správne, takto to zariadil Boh a on vie prečo to takto spravil, že ja som „ čierny „ a nie „ biely“, ...chvala Bohu,.....keby ste sa opýtali mojej ženy tak vám povie to isté,.....dám na to krk.

XY (ž, 38) :

Ja som spokojná s tým ako to je a to že som Rómka, som na to hrdá, ako inak, len niekedy to nie je celkom výhoda, však viete no,....všade o tom píšu i v novinách na internete a aj televízore, však vám o tom nemusím podrobne hádam rozprávať, to by sme tu mohli sedieť aj do rána bieleho,..... no nie?

V: Čo si myslíte sú na to hrdí aj ostatní Rómovia?

XY:(45,m):

Ja si myslím, že keď som hrdý ja môžem, byť aj ostatní,.....veď podľa mňa sa nie je za čo hanbiť,.....mali by byť hrdí aj oni, ale to je len môj názor.

XY(56,ž):

No tak skryť sa to nedá, ... to vidí každý,..... keď to nevadí mne a nelámam si nad tým hlavu, tak...

XY(72,m):

Aj keby neboli nezmení sa to je tak,..... veď my Cigáni sme dobrý národ.

V : Viete, čo je rómstvo – romipen ?

XY (m,45):

Áno viem, je to cigánska kultúra, hudba, tance, básne, piesne, zvyky, tradície,.....ja rómske piesne aj som poznal dosť veľa, pamätám sa ako mi moja stará matka spievala, kým som bol malé dieťa, veľmi sa mi to páčilo,..... keby som porozmýšľal možno by ma nejaká i napadla, teraz skôr znejú v rádiách tie moderné rómske piesne,.....nie sú zlé ani tie, no tie z detstva mali a majú pre mňa celkom iné čaro, je z nich cítiť domov, rodinu...

XY (m,87):

No skúste mi pomôcť, niekde som to už počul to slovo, príde mi také známe....aha veď ozaj to je to čo k nám neodlučiteľne patrí, naša kultúra, ... Bože môj, či som už starý, či čo...áno, áno presne tak to je, teraz mi to už je jasné,..... pred tým to bolo trošku inak, ja som hrával tu v cigánskej kapele, čo tu voľakedy bola, ale to už bolo

dávno, ... to bol život, každý týždeň sme inde hrávali, no teraz už o tom ani chýru, ani slychu a u mňa už ani sluchu ha ha.

XY (ž,32):

To je keď si púšťam cigánsku hudbu, počúvam ju páči sa mi dokážem sa na ňu baviť ja a aj moji ostatní členovia rodiny,.....máme pri tom pocit slobody a dobrú náladu,.... toto mne v prvom rade pripomína, že sme Cigáni.

XY (56,ž):

Noo, tak ten názov mi príde taký veľmi oficiálny, veď to sú predsa naše zvyky a tradície, to čo s nami priamo súvisí a nikto nám to nevie a nemôže vziať,.... patrí nám to už dlhé stáročia,.....však každý národ má svoju kultúru, zvyklosti, spôsoby ako žijú na tomto svete.

V: V čom vidíte výhodu, že ste Róm (ka)?

XY (32,ž):

Súvisí, s hrdosťou na to že, som Rómka ,..... môžem predsa počúvať rómsku hudbu, sledovať rómsku kultúru, jej dianie,..... tu v dedine s tým problém nie je jeden druhého tu poznáme, je nás tu Cigánov dosť,.....problémy sú skôr v meste, tam je aj viac ľudí, viac všeliakých Cigánov a potom oni medzi sebou sa tam nezhodnú.

XY (38,ž):

Výhodu, či nevýhodu ja ani neviem presne, ale hádam výhodu, veď sa musíme dokázať presadiť,..... keď som bola robiť v Čechách, tam nás vnímali inak,..... že „aha Cigán“, hlavne v práci, no keď videli, že vieme robiť, tak sa to zmenilo, našťastie, pretože potrebujeme peniaze, deti nám do školy chodia a to nestojí málo.

XY (45,m) :

Dostávame, príspevky na deti v škole, čo napríklad „biely“ nemajú ha ha,.....no ale aj to čo je, no vám poviem,.....radšej by bolo poriadnej roboty, čo by sme za ňou tak ďaleko cestovať nemuseli, ale čo sa dá robiť,..... keby som bol dával na rady môjho otca a učil sa cigánskej hudbe, aspoň tým by som si dnes mohol privyrobiť, veď z času na čas sa aj nejaká dedinská zábava koná, bolo by to dobré.

- **optikou negatívnych prvkov**

V: Ako Vás Rómov vníma okolie?

XY(56,ž):

Pozerajú sa na nás rôzne, „koľko ľudí toľko chutí“... u nás v dedine je mnoho aj takých rodín kde sú „biely“ zmiešaný s „čiernymi“, pred tým to tak nebolo, dnes je to už bežné skôr,.....mne sa to osobne nepáči no čo už, Cigán by mal len s Cigánom žiť, aspoň ja to tak vidím, veď potom len problémy z toho môžu byť z jednej a druhej strany my nepochopíme ich a oni nás však my máme predsa len svoj rómsky svet.

XY (32,ž):

Okolie? No teda, zvlášťne, ja a moja rodina sme Svedkovia Jehovovi, keď v chodíme autobusom na naše stretnutia do blízkeho mestečka, tak sa na nás pozerajú s údivom vraj: „ načo tam chodíte, čo Vám to dáva? Veď vám iba hlavy mútia „..... mne osobne to prináša pocit zadosť učinenia, pocit duševnej pohody a spokojnosti, však keby tam hocikto prišiel, by videl, ako sú si tam všetci rovní a aj to sa mi na tom páči,..... prečo nie, veď každý si môže vybrať cestu, ktorou sa vyberie.

XY (87,m):

Tak sa som už starý, až veľmi,.... ale inak to bolo pred tým dávno,.....Cigánov si ostatný vážili viac, bolo to aj preto, lebo „ biely“ nás potrebovali, či už pri práci na poli, či v domácnosti, vedeli sa nám odvdáčiť za našu pomoc a prácu a vážili si nás, aj my sme to inak vtedy brali.. dnes je to celkom naopak, všetko sa zmenilo, ale za to môžu tí „hore“.

XY(45,m):

Mne sa stala taká vec pri doktorovi,.....išiel som s dcérou na vyšetrenie na krčné a tam vám je ale odporná doktorka, neznáša Cigánov, to je vidieť na prvý pohľad, nechala nás čakať do druhého dňa, lebo že sme prišli na obed,..... veď kto za to môže kým sme deti do školy a škôlky odniesli a doktorku druhú vybavili,.....hnusná je už tam viac nepôjdem isto.

2. KATEGÓRIA – OBNOVA A PODPORA RÓMSTVA.

- v politickej rovine

V : Myslíte si, že sa tradície a kultúra Rómov v poslednej dobe zmenili?

XY(87,m):

Určite, áno veď pred tým, kým som bol mladý, tak tu fungovala v obci aj cigánska kapela, ale títo mladí dnes nemajú o nič záujem, len dievčatá naháňajú, a cigarety na to by ich bolo však dnes už fajčí aj dieťa čo chodí do školy, kdeže to tak bolo za oných čias,.....ale za to môže táto vláda a jej politika, všetko je dovolené.

XY(56,ž):

Nieto koruny preto je to celé inak,.... trebalo by im do parlamentu napísať, nech s tým niečo robia ,ale oni kašľú na to veď len o seba sa

starajú čo to je pre nich taký obyčajný Cigán,.....nie je dosť peňazí ani na základné veci, kdeže by ešte kultúra a zábava,..... teraz nám síce novú škôlku urobili aspoň, že pre deti bude osohu.

XY(32,ž):

Tak čo, sa mne zdá, tak určite áno,..... to sa nedá porovnať pred páru rokmi, ako táto dedina žila a ako žije dnes,..... neboli to síce cigánske diskotéky, no bývali každý druhý týždeň, tešili sme sa na nich,..... teraz keby rovno aj boli nemal by kto na nich ísť pretože, všetka mládež zutekala, na roboty do Čiech a kade tade. .komu by sa robili,.....a ani koruny veľmi nieto my sme tu dosť chudobný kraj.

V: Myslíte si, že tradičné dobré, rodové a rodinné vzťahy, medzi širším príbuzenstvom (solidarita a súdržnosť) sa v súčasnosti úplne vytratili, alebo sa skôr len oslabili?

XY (87,m):

Tak to ako niekedy už nikdy asi nebude.....keď som od brata pred tým pýtal peniaze, ved' som starý, chorý, tak spokojne mi dal, no dnes.. len povie ani ja nemám....pred tým keď sa dali ani vracat' sa nemuseli.....no pozrite sa na to.....taký je svet pokazený.....hm

XY(45,m):

To sa už každý sám len o seba stará, aby mal čo do úst....ved' sa čudujete, nieto roboty, nieto koruny, nieto čo úst.....je to bieda.....akáže súdržnosť.. som rád že moji majú čo potrebujú..... ako dieťa som to necítil nikdy.....všetkého bolo nadostač, nikto sa o nič neškriepil, každý mal všetko na rovnako a bolo..... mladý som bol ešte, ale zmena začínala byť po revolúcii, všetko sa postupne zmenilo.

- **v občianskej rovine**

V: Ako by bolo možné tradičnú rómsku kultúru podporiť.

XY(72,m):

Ja by som aj možno by vedel, však tu na okolí jesto ešte nejakí muzikanti, trebalo, aby sa stretli a vyskúšali si či by nevedeli spolu hrať,.....nebolo by to zlé,.....možno by som si ešte ja zatancoval ha ha, ...len to by sa im chcieť muselo.

XY(32,ž):

Nejaké krúžky vytvoriť tu na obecnom úrade, ženy by sa mohli učiť šiť, variť, piecť jedna od druhej,.... by sme sa tu mohli pravidelne stretávať,..... a zavolať aj staré mamy nech nás naučia niečo typické variť nejaké halušky,..... hlavne nám mladým by sa to zišlo ,keď mám hovoriť za seba, ja neviem ešte poriadne variť, bývam doma s rodičmi,.....varí u nás mama.

XY (45,m):

Veď aj my Cigáni by sme si mohli zorganizovať nejakú zábavu, častejšie ako len raz za dva roky,..... no asi nie je nikoho kto by sa do toho pustil.

XY (38,ž):

Existujú nejaké fondy, či projekty či čo minule v telke o tom rozprávali, cez to nech sa vybaví nejaké koruny a potom by sa s tým aj niečo možno dalo robiť,..... nech nám pomôžu, však čo tam nadarmo sedia?

V: Boli by ste ochotný pomôcť pri tejto podpore?

XY(45,m):

Ako tak rozmýšľam, mohol by som ísť za starostom a poprosiť ho či by nám nedal, v kulturáku veľkú sálu,..... nebolo by to zle,.... aspoň by sa to tu troška oživilo,..... veď pomaly tu cez deň ani vtáčika nepreletí a mali by sme sa načo tešiť,.....pre mňa za mňa nech aj „biely“ prídu mne to nevadí.

XY (32,ž):

No to áno, nech sa tu niečo deje,..... mladým to aspoň spestrí život.

XY(72,m):

Tak ja už tooho nie som,.....nech si mladí robia ak chcú, veď aj Boh im pomôže ak bude treba,.....no nie.

3. KATEGÓRIA – VÍZIA V PROSPECH A ÚSPEŠNOSŤ CEZ RÓMSTVO.

V: Myslíte si že by obnova a podpora rómstva, bola prospešná pre Rómov?

-z pohľadu rezignácie

XY(72,m):

Ó tak mne to je už jedno ja som už starý, mne už len ten dôchodok nech príde, nech si mám ešte z čoho chlieb kúpiť,..... vnúčatám a deťom niečo dať mne je to už ozaj ale ozaj jedno.

XY(87,m):

Bolo by to dobre, ak by Cigáni žili tak ako pred tým mali by viac možností uplatniť sa v živote,..... veď ako niekedy, vtedy to fungovalo

prečo sa to teraz tak nedá,.... na všetko bolo dosť aj korún aj všetkého, všetko je drahé..... neviem či by sa to ešte dalo zmeniť, či by Cigáni presne kultúrou dospeli k lepšiemu životu.

XY (38,ž):

Ťažko rozdumovať nad takouto otázkou, čo by bolo pre Cigánov lepšie, či najlepšie,..... robotu nech nám dajú tú čo nám vzali, toto sa vyrieši.

V: Myslíte si, že pozitívne prvky tradičného rómstva, by mohli pomôcť pri zlepšovaní výchovy detí vo Vašej komunite?

- **z pohľadu vízie napredovania**

XY (38,ž):

Podľa mňa áno,..... ak by boli na to možnosti, že by sa tu otvorila nejaká dielňa na tkanie, alebo nejaké ručné práce, bolo by to dobré,.....aj by sme sa niečomu novému naučili a zároveň, by sme len nesedeli doma, mali by sme program aj prácu v jednom,..... mohli by sme potom aj cestovať, niečo vidieť nie len tu stále byť, veď už nás unuje.

XY(56,ž):

Bolo by to dobré, však by sa tým mohlo aj to ukázať, kto mi Cigáni vlastne sme,.... len by sa niekto aj snažiť musel, aby k tomu došlo.

XY(32ž):

No ja ešte deti nemám..... no ako tak rozmýšľam, čo ja viem, no.... zišlo by sa nezabudnúť na to, že sme Cigáni a čo k tomu patrí, keď pomreme a nepredáme to ďalej, tak vera nikto to nebude poznať a vedieť, aj preto by to bolo dobré a aj, aby potom tie naše deti aj čomusi priučili.

5. KATEGÓRIA – PRIEREZ JEDNOTLIVÝMI ZLOŽKAMI KULTÚRY RÓMOV.

- **odraz prítomnosti prvkov rómstva**

V: Ktoré rómske zvyky a tradície dodržiava vaša rodina?

XY (45,m):

No zvykli sme halušky jedávať,....moja žena by vám k tomu skôr niečo vedela povedať ona u nás varí ha ha,.... no viem že keď vnučke minule prišlo tak zle, bo asi niekto na ňu zle pozrel, tak žena do pohára vody dala cigaretový ohorok a tu vodu vyliala do kúta, aby sa malej polepšilo.

XY (32,ž):

Veľmi sa to u nás nedodržiava, nepamätám sa,..... ale keď sa mojej sestre dieťa narodilo tak jej dcére, aby zoči neprišlo tak uviazali červenú šnúрку na rúčku,.....inak ani neviem.

XY(87,m):

Keď sa dobre pamätám, tak u nás doma, ale to bolo dávno ako sa pri mŕtvom vartovalo,.....no teraz už jesto tie domy smútky, tam sa mŕtvy nosia,.... za oných čias to tak nebolo,..... ženy a muži sa striedali pri mŕtvom, kým ho nepochovali a pri ňom sedeli.

V: Ktoré zvyky dodržiavali vaši predkovia?

XY(56,ž):

Pamätám sa ako dieťa (akoby to dnes bolo),..... zomrel nám starý otec, bola som ešte malá tak si toho veľa nepamätám, ale čerstvo mám v pamäti ako stará mama vzadu na hospodárskom dvore, pálila periny, šaty, veci všetko čo po starom otcovi ostalo,..... pravý dôvod toho ani neviem, isto preto, aby nejaký zlý duchovia k nám nechodili.

XY(87,m):

No ja som hrával v tej kapele, priviedol ma k tomu môj dedo, hral na husle, bol v tom dobrý,..... a ja ako dieťa som toho od neho veľa pochytil on ma naučil prvé noty.

XY (45,m):

Môj starý otec hral tu v miestnej cigánskej kapele, no už sa na to veľmi nepamätám, žiaľ,..... keby som mal tú možnosť dnes, tak to využijem aspoň, pri oslavách narodenín medzi našimi doma.

V: Zaujímali by Vás a zúčastňovali by ste sa na podujatiach, ktoré by sa venovali tematike tradičných prvkov rómstva a toho čo tvorí ich históriu?

XY(32,ž):

Áno, bolo by to nové niečo pre mňa určite a nielen pre mňa ale aj pre ostatných.

XY(45,m):

Nooooo, pozrel by som sa tam, prečo nie?....už len z nudy chaha...však z času mi vyplynie, veď teraz nerobím nikde aj tak.

- odraz neprítomnosti prvkov rómstva

V: Sú vo vašej obci a jej blízkosti rómske kultúrne podujatia?

XY (32,ž):

Ani by som nepovedala, niekedy aj zábav či podujatí v obci bolo oveľa viac, no a na okolí tiež o tom neviem,..... radšej si zájdem na

diskotéku do neďalekej obce nie je to síce rómska, ale žijú tu samí Cigáni skoro, „bieleho“ tam ani nenájdete,.... možno keby ste „lupou hľadali“.

XY (56, ž):

No veď áno chýba nám to,..... ja som vdova, muž mi zomrel,..... aj by som niekde sem tam odišla, no ozaj nie je kde,..... mám aj kamarátku – susedu, ale čo z toho, keď nieta kde ísť.

XY (87,m):

Nie, nie vera niet tu ničoho.

Metodologická skepsa

Pre náš výskum sme si zvolili metódu rozhovoru – interview. Ako výhodu tejto výskumnej i prieskumnej metódy, môžeme uviesť, že ide v priamy interpersonálny kontakt medzi participantom a skúmajúcim, kde je prítomné aj zo strany skúmajúceho aj nepriame pozorovanie, čo dotvára celý obraz. Táto podoba interpretatívnej metódy slúži na bezprostredné, osobné, alebo dôverné odpovede. Je tu vysoký predpoklad, že sa participant výskumníkovi viac „ otvorí“, čo by mohlo byť zárukou pravdivých, dostatočných a plastických odpovedí a opisov. Keďže sme si zvolili ako cieľovú skupinu nášho prieskumu Rómov, adekvátnosť zvolenej metódy vidíme i v tom, že v prostredí rómskych komunít, najmä typu sociálne znevýhodneného, sa vyskytujú aj prípady nižšej komunikačnej spôsobilosti, až nedostatočnej gramotnosti.

Ak by sme chceli apelovať na hĺbku problematiky formou rozhovoru – interview, tak nám určite dáva, široký obraz o skúmanej problematike. Participantí rozprávajú o tom, čo vedia, čo zažili, skúsili, ako konali, pričom ich výpoveď je správou z prvej ruky a je podaná v prvej osobe jednotného čísla.

Pri interview sa používajú otázky alebo výzvy, ktoré majú vyvolať rozprávanie participanta. Používajú sa krátke otázky, ktoré majú viesť

k dlhším a podrobnejším odpovediam. Uprednostňujú sa otvorené otázky, pretože vedú k bohatším odpovediam ako uzatvorené otázky.

Dôležitú zložkou rozhovoru je aktívne počúvanie, kde sa vyžaduje pozornosť na príjem a porozumenie informácií, hodnotia prijímané informácie, vytvára sa vlastný názor, rešpektujú sa partneri komunikácie.

Samotný rozhovor je možné realizovať prostredníctvom záznamu nahrávky, ktorá slúži k lepšiemu prepisu informácií do prieskumnej časti našej práce, bez ktorého vlastne interview nie je možné realizovať. Nahrávku je možné realizovať len so súhlasom participanta.

Aj v Gavorovej publikácii na str. 87 nájdeme citovanú myšlienku Skalkovej : „ Interview je výskumnou metódou, ktorá umožňuje zachytiť, nielen fakty, ale i hlbšie preniknúť do motívov a postojov respondentov. Pri interview možno sledovať i niektoré vonkajšie reakcie respondenta a podľa nich potom pohotovo usmerňovať ďalší priebeh kladenia otázok.“ Skalková (1983 In Gavora, 1996, s.87)

Aj Strieženec popisuje významovú štruktúru rozhovoru takto: „ Zámer je strategický cieľ, zmysel oznamu pre hovoriaceho, vecný obsah oznamu, zmysel oznamu pre príjemcu, efekt oznamu na príjemcu. Dôležitá je motivačná stránka rozhovoru. Častým nedostatkom vedenia rozhovoru je odbiehanie od pôvodnej témy.“ (Strieženec,1996, s.188)

Na základe teoretického spracovania danej tematiky sme pristúpili k vymedzeniu a kódovaniu základných kategórií, ktoré sa viazali k obsahu našich rozhovorov. Vymedzili sme si štyri kategórie, ktoré obsahujú dané podkategórie, volili sme ich na základe sýtenosti a súvisu položených otázok so zvolenými cieľmi a prieskumom získaných skutočností.

Teoretické a praktické implikácie

Keďže našim cieľom č.1 bolo zistiť reflexiu rómstva a jej praktizovanie v nami zvolenej lokalite, môžeme konštatovať, že po

analyzovaní prieskumom nadobudnutého materiálu, sa náš cieľ premietol do hypotézy č. 2, kde sme ponímali, že rómstvo a jeho zložky budú ponímané v pozitívnom slova zmysle a tým sa to prejavilo v 1 kategórii subkapitole pozitívnych prvkov rómstva. Cez príslovie olašských Rómov je dôležité byť človekom, ale ešte dôležitejšie je byť Rómom to pozitívne poníma i Lehoczka a zároveň vyjadruje obraz dôležitosti rómstva : „ v tejto endogamnej skupine Rómov, ktorá ctí tradície, zvyky svojich predkov a rómstvo je pre nich skutočnou hodnotou ich života, podľa nej myslia, hovoria a konajú.“ (Lehoczka, 2006, s.57)

Ako druhý cieľ sme si uviedli: Zistiť, čo by pomohlo revitalizácii rómstva. Tento cieľ sa nám zobrazil, v hypotéze č. 3 cez občiansku rovinu v 2 kategórii. Samotná revitalizácia rómstva by mohla byť prospešnou nie len pre Rómov a skvalitnenie ich života, nadobudnutím ich životných pravidiel a zvykov, no mohlo by to zároveň viesť aj k odbúraniu predsudkov voči Rómom ich postojom a životnému štýlu. Mohli by sme tým predpokladať skvalitnenie života marginalizovaných Rómov a zároveň aj majoritnej spoločnosti. Otvorilo by sa tým nové okno poznania pre obe strany.

Naším tretím cieľom bolo. Zistiť či by Rómovia mali záujem spolupracovať na obnovení prvkov tradičnej rómskej kultúry, hľadať spôsob revitalizácie, cez svoju hrdosť k rómstvu. Tento cieľ sa premietol v hypotéze č. 3 a č.4 v prvej a druhej kategórii v občianskej rovine a optikou vnímania negatívnych prvkov. Obnovenie prvkov Rómov by mohlo viesť k upevneniu identity Rómov a tým by mohlo vystupovať do popredia ich zdravé sebaapresadzovanie sa.

Implikácie pre ďalší výskum

Vo všeobecnom prehľade nášho prieskumu a na základe teóriou nadobudnutých vedomostí, by sme mohli prehodnotiť, že : Aj napriek tomu, že rómstvo, má strašne široký rozmer, tak môžeme zhodnotiť, že v našej výberovej vzorke z tradičných prvkov rómskej kultúry, najviac vystupujú do popredia prvky ako hudba, náboženstvo a jeho animistické prvky kultúry Rómov, hrdosť na vlastnú identitu. Z hľadiska praktického a z pohľadu nie cieleného pozorovania môžeme povedať, že rómske obyvateľstvo v tejto obci, v značnej miere prebralo prvky majoritnej spoločnosti. Aj na základe týchto skutočností, by sme mohli povedať, že, naše ciele, ktoré sme si určili , môžeme zhodnotiť, že sa nám prejavili v pozitívnom slova zmysle. To znamená, že naši respondenti, majú poznatky o rómstve a zároveň by boli ochotní, spolupracovať, aj na obnovovaní jeho zložiek. Po pri týchto skutočnostiach tu vystupuje významný prvok ako chudoba a to nielen v z pohľadu Rómov, (je charakterizovaná regiónom) ale, aj pre majoritnú spoločnosť. Samotná chudoba je prvkom, ktorý vstupuje do života Rómov nie len v rovine neuspokojenia primárnych potrieb, ale podľa usúdenia z odpovedí respondentov, je nám známe, že vylúčenie a vyčlenenie zo spoločnosti uberá možnosti v živote a zároveň Rómov oberá a mení hodnotový systém ich tradičného rómstva. Samotný kontakt s našimi participantmi, nám otvoril ďalší rozmer výskumnej metódy a to pozorovanie, ktorým sme nadobudli cenné informácie. Naši respondenti, pôsobili na nás spokojným vyrovnaným dojmom, aj keď mnohokrát tu vstupovala, už spomínaná chudoba a to nie len na základe komunikačného prejavu, ale priamym kontaktom s v domácom prostredí, ktorý dokreslil situáciu. Mohli sme si prvky chudoby všimnúť nielen v chápaní, správaní respondentov, ale sa to odzrkadľovalo aj na bývaní, živote...

Aj napriek týmto skutočnostiam, že naši respondenti, pozitívne vnímajú rómstvo a jeho prejavy a zároveň majú prehľad a poznatky romipenu, ako vhodnú metódou by sme mohli vidieť to, že by sme rómstvo v tejto obci a jej okolí mohlo zvýrazniť formou či už

prezentácie rómskej kultúry- výstava (oboznamovanie s históriu Rómov, ich príchodu na naše územie, jednotlivými etapy kde sa Rómovia museli v živote mnohokrát aj „predierať“...), alebo sedenia s odborníkmi znalými tejto problematiky, tu by sa dali využiť poznatky ktoré sme nadobudli našim štúdiom. Mohli by sme to organizovať či už na úrovni regionálnej, alebo v rámci jednotlivých samospráv obcí, kde by obec i jej samospráva vstúpili svojim priamym pričinením (to znamená nielen fyzickú účasť, ale i vyčlenenie zdrojov a finančných možností zo strany rozpočtu obce) do týchto aktivít, by sme priamo zapojili i Rómov i nerómov. Čo by bolo dôležité v presadzovaní princípov multikultúrnej spoločnosti a aj multikultúrnych prístupov k Rómom.

Záverom súhrnnej analýzy môžeme vyjadriť presvedčenie, že sa nám objektívne podarilo priblížiť k vytýčeným cieľom, čo potvrdzujú jednotlivé výpovede respondentov a v kontexte s týmito cieľmi sme sa stotožnili so stanovenými hypotézami. Myslíme si, že sme súhrnnou analýzou dokázali ponúknuť materiál relevantný zámerom tak, ako sme ich chceli cez danú tému diplomovej práce, skúmať a analyzovať.

ZÁVER

Každá krajina má skupiny ľudí, kde je potrebné riešiť rôzne oblasti problémov. Ľudská spoločnosť sa vyvíja a mení už tisíce rokov. Človek, ako jej základný článok, je schopný pretvárať svoje okolie. Nežije osamelo, ale v spoločnosti ľudí. Komunikuje s nimi, vytvára medziľudské vzťahy. Tieto vzťahy, jednoduché i zložité, trvalé i dočasné, podliehajú určitým písaným i nepísaným pravidlám, zmenám. Aj Slovensko sa stretáva s akútnou požiadavkou, riešiť rómsku otázku. Existuje možnosť túto situáciu riešiť k spokojnosti celej spoločnosti? Odpoveď na túto otázku je dosť zložitá, no napomôcť k tomuto by mohla čiastočne aj naša práca.

V úvode stanovené ciele sme dá sa povedať splnili. Zmyslom našej práce bolo sprehľadniť pre Rómov a aj pre verejnosť pohľad na rómstvo – romipen, jeho prvky. Zároveň, tým otvoriť problematiku rómstva aj pre prieskum a zistiť, ako Rómovia vnímajú svoje rómstvo, či ho poznajú, ďalej to je prierez jednotlivými prvkami rómstva, charakteristika rómstva, pohľad na neho v negatívnych a pozitívnych konotáciách a možnosti jeho revitalizácie, cez pomáhajúce profesie. Na základe, prieskumom nadobudnutých skutočností, by sme mohli povedať, že, naše ciele, ktoré sme si určili, môžeme zhodnotiť, že sa nám prejavili v pozitívnom slova zmysle. To znamená, že naši respondenti, majú poznatky o rómstve a zároveň by boli ochotní, spolupracovať, aj na obnovovaní jeho zložiek.

Vzhľadom k tomu, že v takomto rozsahu práce nie je možné obsiahnuť všetko, je to len prierez a časť doteraz spomínanej problematiky, ktorá by mala slúžiť k ozrejmeniu rómskej problematiky pre majoritnú spoločnosť, preto by predmet tejto práce mohol byť skúmaním i do budúcnosť. Práca by mala odbúravať stereotypy a predsudky, voči Rómom. Veľkým medzníkom je samotná asimilácia, zmeny po roku 1989, ktoré silno poznačili Rómov a ich tradičné ponímanie rómstva. V rámci revitalizácie, sa javí byť dôležitým krokom rozvoj komunitnej sociálnej práce, či osveta aj keď samotná revitalizácia jednoduchá samozrejme nie je. Rieši sociálne problémy Rómov, kde práca medzi

nimi je zložitá a namáhavá, zdĺhavá. Vyžaduje mnoho energie, chcenia a odhodlanosti, tieto problémy riešiť. Jej cieľom ja zaoberať sa otázkami bývania, hľadania si práce, pomoci v školskej dochádzke, voľno časových aktivitách a pomoci v zdravotníckej oblasti.

Napriek často krát krutej minulosti a nie optimistickej súčasnosti, tohto etnika si aj samotní Rómovia musia uvedomiť, že ak žijú v určitej krajine, je nevyhnutné prijať zákony daného štátu a všetko čo s tým súvisí. Musia dozrieť k zodpovednosti pre seba, no zároveň zodpovednými musíme byť aj my, preto je našou úlohou im zo všetkých síl pomáhať, vedieť ich pochopiť, podať im pomocnú ruku. Samozrejme sa to na druhej strane očakáva aj od Rómov voči majorite a v tom prípade môžeme zaručene dosiahnuť vysokú kvalitu našej spolupráce, čo by prispelo aj k postupnému odstraňovaniu akútnych sociálnych problémov, čím by sa zmenil pohľad na chápanie Rómov ich prvkov kultúry, čo by mohlo byť prínosom do budúcnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ÚDAJOV

BALVÍN, JAROSLAV: 2004. *Výchova a vzdelávaní rómskych žáku jako pedagogický systém*. Praha: Radix spol. s.r.o, 2004, 207. s ISBN 80-86798-01-1

BÁRSONY, MICHAL: 1993. *Tradícia rómskych remesiel*. Bratislava: WSA, s.r.o 1993, 68. s ISBN 80-967075-1-5

BARTOSZ, ADAM: 2004. *Neboj sa cigána - Na dara Romestar*. Bratislava. Občianske združenie Romani vodži, 2004. 251.s ISBN 80-969273-2-9

DRENKO, JOZEF : 2006. *Kunová Teplica*. Rožňava: Roven s.r.o, 2006, 181. s ISBN 80- 89168-16-7

Festival v znamení ohňa a umeleckého citu, (online) 2008,(2010-03-01)Dostupné na internete:
<http://www.rnl.sk/modules.php?name=News&file=print&sid=218>

FONSECOVÁ, ISABEL: 1995. *Pochovajte ma po stojačky*. Bratislava, Slovart, 1995, 294. s ISBN 80-7145-303-X

GAVORA, PETER: 1996. *Výskumné metódy v pedagogike*. Bratislava: polygrafické stredisko UK,1996, 208. s ISBN 80- 223-1005-0

GRÁC, JÁN: *Pohľady do psychológie hodnotovej orientácie mládeže*.1979, Bratislava: SPN, 1979.71. s ISBN 80-08024-98-4

HUIZINGA, JOHAN:2002. *Kultúra a kríza*. Bratislava. Kalligram, 2002. 319. s ISBN 80-7149-472-0

HORVÁTHOVÁ, EMÍLIA: 1964. *Cigáni na Slovensku*. Brno. Tisk n. P, 1964.400 . s ISBN nemá.

Hodnoty a hodnotové orientácie v zrkadle dejín,(online). 2008, (cit.2010-02-03) Dostupné na internete:
<http://www.saske.sk/cas/2-2007/cizmarik.html>

JANDOUREK, JAN: 2001. *Sociologický slovník*. Praha. Portál, 2001, 288.s ISBN 978-807367-269-0

JAKOUBEK, MAREK, HIRT, TOMÁŠ: *Romové: Kulturologické etudy*. Plzeň. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeňek s.r.o 383.s ISBN 80-86473-83-X

KLČOVANSKÁ, EVA: 2001 *Význam hodnôt vo vzťahu k štruktúre osobnosti*. Trnava. Acta Psychologica 251.s ISBN 80-247-1370-5

Kultúrne aktivity Rómov, (online) 2008, (cit. 2010-03-22) Dostupné na internete: www.romathan.sk/kulturne%20aktivita%20romov.pdf

LEHOCZKÁ, LÝDIA: *Kultúrna identita Rómov*, 2006, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, Nitra 2006, 113.s ISBN 80-8050-945-X

LEHOCZKÁ, LÝDIA, HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, LENKA: 2006, *Komunitné sociálne služby v kontexte kultúrnej identity obyvateľov rómskych osád*. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. Nitra 2006, 127.s ISBN 80-8050-961-1

MALÁ, EMÍLIA A KOLEKTÍV: *Kultúra v každodennom živote*. 1982, Bratislava: Obzor, 1982. 179.s ISBN nemá

MANN, ARNE. B: 1992. *Neznámi Rómovia*, Bratislava, 1992. 209.s ISBN 80-900486-2-3

MANN, ARNE. B: 2000, *Rómsky dejepis*. Bratislava. Kalligram, 2000. 56.s ISBN 80-7149-316-3

MISTRÍK, ERICH, HAAPANEN, SATU, HEIKINEN HANNU, JAZUDEK, ROMAN, ONDRUŠKOVÁ NATAŠA, RASANEN, RAUNI: 1999, *Kultúra a multikultúrna výchova*. Bratislava. IRIS, 1999. 347.s ISBN 80-88778-81-6

O pravlasti Rómov (on line) 2009 (cit 2010-02-03) Dostupné na internete: www.government.gov.sk/3548/fakty-o-romoch.php

PIŤO, VOJTECH, PIŤOVÁ, MÁRIA: *Slovník cudzých slov 2000*, Bratislava: Jazykové vydavateľstvo Kniha - Spoločník, 2000. 703. S ISBN 80-88814-16-2

Rómska kultúra na Slovensku v 21. storočí, príspevky odznali dňa 23.10. 2003 na konferencii v Šamoríne, Dunajská Streda, Liliu Aurum. 2004. s. 106 ISBN 80-8062-211-6

Rómovia na Slovensku a v Európe, z dokumentov medzinárodnej konferencie Smolenice – 6. máj 1994, Bratislava, Academia Istropolitana. 1995, 71. s ISBN 80-88776-01-5

Rómovia 1989/2009 , Straty a nálezy rómskej národnostnej menšiny, (online) 2008, (cit. 2010-03-14) Dostupné na internete: <https://www.rnlweb.org/~rnlwebor/modules.php?...>

Rómovia a viera, (online) 2008, (cit. 2010-03-14) Dostupné na internete: http://www.dimenzie.sk/2002_03/05tema.htm

ROSINSKÝ, RASTISLAV: *2006. Čhavale Romale alebo motivácia rómskych žiakov k učeníu*. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. 2006, 263. s ISBN 80-8050-955-7

SCHWIETZER, ALBERT: *Kultúra a etika*. 1986, Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1986, 412. s

STOJKA, PETER, PIVOŇ, RASTISLAV, 2003: *Náš život Amaro trajo*. Bratislava. Štúdio pre nadáciu Inforoma , 2003. 138. s ISBN 80-969055-0-3

STRIEŽENEC, ŠTEFAN: *Slovník sociálneho pracovníka*. 1996, Trnava: AD, 1996. ISBN 80-967589-0-X

Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky sa zúčastnil

európskeho rómskeho summitu v Bruseli, (online) 2008, (cit. 2010-11-03) Dostupné na internete: www.government.gov.sk/.../urad-splnomocnenca-vlady-slovenskej-republiky-sa-zucastnil-europskeho-romskeho-summitu-v-bruseli.php

VAŠEČKA, MICHAL ET AL: 2002. *Súhrnná správa o Rómoch, Čačipen pal Roma*, Bratislava, Inštitút pre verejné otázky, 2002. 657.s ISBN 80-88935-41-5

Za Danielou Hivešovou - Šilanovou, (online) 2009, (2010-14-03) Dostupné na internete: [_www.rnl.sk/modules.php?name=News&file...](http://www.rnl.sk/modules.php?name=News&file...)

V Dunajskej lužnej vďaka vďaka Rómom kováčstvo nikdy nezanikne, (online) 2008, (cit. 2010-02-03) Dostupné na internete: www.rnlweb.org/modules.php?name=News&file...sid... -

Práca sestier ako profesia, (online) 2009,(cit.2010-02-03) Dostupné na internete: [_www.sestra.sk/Praca_zdravotných_sestier](http://www.sestra.sk/Praca_zdravotných_sestier) -

PRÍLOHY

Záznamový hárok- interwiev s klientom

Respondent 01

Dátum : 14.01.2010

Čas : 14:00 -15:00

Miesto: Obec Kunová Teplica

Výskumník :V

Participant :P

Nahrála a protokol vyhodnotila Bc. Simona Kelecsényi

5	V:	Ste hrdý (á) na to, že ste Róm (ka) ?	
	P:	<p>Jóóójjj tak to určite, však prečo by som sa za to mal hanbiť, aj mama aj otec boli Cigáni, aj moje deti, proste všetci,.... veď kto by sa za to hanbil,....ja isto nie...som na to hrdý.</p>	(srká si z kávy)
10	V:	Čo si myslíte sú na to hrdí aj ostatní Rómovia?	
	P:	<p>Ja si myslím, že keď som hrdý ja môžem byť aj ostatní,....veď podľa mňa sa nie je za čo hanbiť,....mali by byť hrdí aj oni, ale to je len môj názor.</p>	
15	V:	Viete, čo je rómstvo – romipen ?	
	P:	<p>Áno viem, je to cigánska kultúra, hudba, tance, básne, piesne, zvyky, tradície,....ja rómske piesne aj som poznal dosť veľa, pamätám sa ako mi moja stará matka spievala, kým som bol malé dieťa, veľmi sa mi to páčilo,.... keby som porozmýšľal možno by ma nejaká i napadla, teraz skôr znejú v rádiách tie moderné rómske piesne,....nie sú zlé ani tie, no tie z detstva mali a majú pre mňa celkom iné čaro, je z nich cítiť domov, rodinu...</p>	(fajčí)
20	V:		
	P:		

25	V:	Dostávame, príspevky na deti v škole, čo napríklad „biely“ nemajú ha ha,.....no ale aj	
	P:	to čo je, no vám poviem,.....radšej by bolo poriadnej roboty, čo by sme za ňou tak ďaleko cestovať nemuseli, ale čo sa dá robiť,..... keby som bol dával na rady môjho otca a učil sa cigánskej hudbe, aspoň tým by som si dnes mohol privyrobiť, veď z času na čas sa aj nejaká dedinská zábava koná, bolo by to dobré.	
30	V:		
	P:	Ako Vás Rómov vníma okolie?	
35	V:	Mne sa stala taká vec pri doktorovi,.....išiel som s dcérou na vyšetrenie na krčné a tam vám je ale odporná doktorka, neznáša Cigánov, to je vidieť na prvý pohľad,	(telefonuje)
	P:	nechala nás čakať do druhého dňa, lebo že sme prišli na obed,..... veď kto za to môže kým sme deti do školy a škôlky odniesli a doktorku druhú vybavili,.....hnusná je už tam viac nepôjdem isto.	
40	V:	Myslíte si, že sa tradície a kultúra Rómov v poslednej dobe zmenili?	
	P:	Ja som sa tým pravdu povediac, ani nezaujímal..... mňa to akosi nezaujíma.	

45	V:	Myslíte si, že tradičné dobré, rodové a rodinné vzťahy, medzi širším príbuzenstvom (solidarita a súdržnosť) sa v súčasnosti úplne vytratila, alebo sa skôr len oslabila?	
	P:	To sa už každý sám len o seba stará, aby mal čo do úst....veď sa čudujete, nieto roboty, nieto koruny, nieto čo úst.....je to bieda.....akáže súdržnosť.. som rád že moji majú čo potrebujú..... ako dieťa som to necítil nikdy.....všetkého bolo nadostač,	
50	V:	nikto sa o nič neškriepil, každý mal všetko na rovnako a bolo..... mladý som bol ešte,	<i>(prišiel sused)</i>
	P:	ale zmena začínala byť po revolúcii, všetko sa postupne zmenilo.	
55	V:	Ako by bolo možné tradičnú rómsku kultúru podporiť?	
	P:	Veď aj my Cigáni by sme si mohli zorganizovať nejakú zábavu, častejšie ako len raz za dva roky,..... no asi nie je nikoho	
60	V:	kto by sa do toho pustil.	
	P:	Boli by ste ochotný pomôcť pri tejto podpore?	
	V:	Ako tak rozmýšľam, mohol by som ísť za starostom a poprosiť ho či by nám nedal, v kulturáku veľkú sálu,..... nebolo by to	
65	P:	zle,.... aspoň by sa to tu troška oživilo,..... veď pomaly tu cez deň ani vtáčika nepreletí	

		<p>a mali by sme sa načo tešiť,.....pre mňa za mňa nech aj „biely“ prídu mne to nevadí.</p>	
70	V:	<p>Myslíte si že by obnova a podpora rómstva, bola prospešná pre Rómov?</p>	
	P:	<p>Neviem možno, že aj áno, no nás sa to už týkať, nebude.</p>	
75	V:	<p>Myslíte si, že pozitívne prvky tradičného rómstva, by mohli pomôcť pri zlepšovaní výchovy detí vo Vašej komunite?</p>	
	P:	<p>To by záležalo hlavne na deťoch ako by sa k tomu oni postavili.</p>	
80	V:	<p>Ktoré rómske zvyky a tradície dodržiava Vaša rodina?</p>	
	P:	<p>No zvykli sme halušky jedávať,....moja žena by vám k tomu skôr niečo vedela povedať ona u nás varí ha ha,.... no viem že keď vnučke minule prišlo tak zle, bo asi niekto na ňu zle pozrel, tak žena do pohára vody dala cigaretový ohorok a tu vodu vyliala do kúta, aby sa malej polepšilo.</p>	
85	V:	<p>Ktoré zvyky dodržiavali vaši predkovia?</p>	
	P:	<p>Môj starý otec hral tu v miestnej cigánskej kapele, no už sa na to veľmi nepamätám, žiaľ,..... keby som mal tú možnosť dnes, tak</p>	

90	<p>V:</p>	<p>to využijem aspoň, pri oslavách narodenín medzi našimi doma.</p>	
	<p>P:</p>	<p>Zaujímali by Vás a zúčastňovali by ste sa na podujatiach , ktoré by sa venovali tematike tradičných prvkov rómstva a toho čo tvorí ich históriu?</p>	
95	<p>V:</p>	<p>Nooooo, pozrel by som sa tam, prečo nie?....už len z nudy chaha...však z času mi vyplynie, veď teraz nerobím nikde aj tak.</p>	
	<p>P:</p>	<p>Sú vo vašej obci a jej blízkosti rómske kultúrne podujatia?</p>	
	<p>P:</p>	<p>Ja možno nie som pravý Cigán, mňa nohy neposlúchajú, nikdy som tancovať, nevedel.</p>	